

Sini Artimaa & Emilia Rönkkö

LAPSEN JA VANHEMMAN VÄLISESSÄ VUOROVAIKUTUSSUHTEESSA ILMENEVÄT MUUTOKSET VANHEMPIEN ERON MYÖTÄ

Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta
Kandidaatintutkielma
Huhtikuu 2021

TIIVISTELMÄ

Sini Artimaa ja Emilia Rönkkö: Lapsen ja vanhemman välisessä vuorovaikutussuhteessa ilmenevät muutokset vanhempien eron myötä
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Viestinnän monitieteinen kandidaattiohjelma
Huhtikuu 2021

Vanhempien ero on yksi perheen rakenteita muokkaava muutos, joka väistämättä vaikuttaa myös perheen yhteiseen vuorovaikutukseen ja toimintatapoihin. Nämä muutokset koskettavat eroavien vanhempien lisäksi myös perheen lapsia. Tämän tutkimuksen tarkoituksena onkin selvittää, millaisia mahdollisia muutoksia lapsen ja vanhemman välisessä vuorovaikutussuhteessa ilmenee vanhempien eron myötä. Tutkimusongelmaa lähestytään analysoimalla lapsen vuorovaikutussuhdetta hänen kumpaankin vanhempaansa erikseen nimenomaan lapsen näkökulmasta tarkasteltuna.

Tässä tutkielmassa vastauksia tutkimusongelmaan etsitään seuraavien tutkimuskysymysten kautta: millaisia jännitteitä lapsen ja vanhemman välisessä vuorovaikutussuhteessa esiintyy ennen ja jälkeen eron, millä tavoin lapsen ja vanhemman välinen läheisyyden osoittaminen muuttuu eron myötä ja miten mahdollisesti muuttuneet perhekäsitykset ilmenevät lapsen ja vanhemman välisessä vuorovaikutuksessa. Teoreettisena tukena tutkimuksessa toimivat relationaalinen dialektiikka ja kiintymyssuhdeteoria.

Tutkimus toteutettiin laadullisella tutkimusmenetelmällä, ja sen aineisto kerättiin haastatteleamalla kuutta vanhempien eron kokenutta lasta. Kerätty tutkimusaineisto analysoitiin viiden eri teeman avulla, jotka nojautuivat määriteltyihin tutkimuskysymyksiin. Teemojen avulla aineistosta nostettiin esille läheisyyteen, erkaantumiseen ja jännitteisyyteen liittyviä havaintoja sekä erilaisia viestinnän keinoja niin koko perheen yhteisen vuorovaikutuksen ylläpitämiseksi kuin erillisten vuorovaikutussuhteiden korostamiseksi. Lisäksi aineiston sisällöt järjestettiin sen mukaan, viittasivatko ne vanhempien eroa edeltäneeseen vai sen jälkeiseen aikaan.

Saadut tutkimustulokset osoittavat, että vanhempien ero aiheuttaa muutoksia lapsen ja vanhemman välisessä vuorovaikutussuhteessa. Tutkimuksen keskeinen havainto on, että lapsen ja vanhemman välisessä suhteessa ilmenevien jännitteiden syyt muuttuivat. Tulosten perusteella ennen eroa jännitteiden koettiin liittyvän lapsen omaan toimintaan, kun eron jälkeen ne nousivat lapsen ja vanhemman välisestä vuorovaikutussuhteesta tai suhteen ulkopuolisesta vanhemmasta. Lisäksi eron jälkeen vuorovaikutukselliset tavat osoittaa läheisyyttä lapsen ja vanhemman välillä muuttuivat verrattuna eroa edeltäneeseen tilanteeseen. Tuloksista käy myös ilmi, että lapset halusivat ylläpitää ja edistää eroa edeltävän kaltaista käsitystä yhtenäisestä perheestä, vaikka perheen rakenteiden tiedostettiin muuttuneen. Toivottua perhekäsitystä tuotiin esille sekä ylläpidettiin ja edistettiin erilaisin vuorovaikutuksellisin keinoin.

Tutkimuksen tulokset antavat uudenlaista tietoa eroperheiden vuorovaikutuksen tutkimukseen. Eroperheiden viestintää ilmiönä on jo tutkittu jonkin verran, mutta eron vaikutuksia lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutussuhteeseen ja lapsen kokemuksia tästä ei ole aikaisemmin juurikaan tarkasteltu. Tutkimuksen tulokset pyrkivät lisäämään etenkin eronneiden vanhempien ymmärrystä lapsen kokemuksista ja muuttuneen vuorovaikutusympäristön vaatimuksista. Lisäksi tutkimus voi toimia perheen uusien yhteisten vuorovaikutuskäytänteiden muotoutumisen tukena vanhempien eron jälkeen.

Avainsanat: Lähisuhdeviestintä, eroperheet, relationaalinen dialektiikka, kiintymyssuhdeteoria, perhekäsitys, lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutussuhde

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	4
2 PERHEEN SISÄISET VUOROVAIKUTUSSUHTEET JA VIESTINTÄ	5
2.1 Perheen määritelmä	5
2.2 Läheiset suhteet ja relationaalinen viestintä	6
2.3 Lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutussuhde.....	8
2.4 Perheen muuttunut vuorovaikutusympäristö vanhempien eron jälkeen	9
3 TEOREETTINEN LÄHESTYMINEN	11
3.1 Relationaalinen dialektiikka	11
3.2 Kiintymyssuhdeteoria vuorovaikutuksen näkökulmasta	12
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	14
4.1 Tutkimusongelma ja -kysymykset	15
4.2 Aineiston keruu	15
4.3 Aineiston analyysi	16
5 TULOKSET	17
5.1 Jännitteisyyden muutokset lapsen ja vanhemman vuorovaikutussuhteessa.....	18
5.1.1 Jännitteet lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksessa ennen vanhempien eroa	18
5.1.2 Jännitteet lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksessa vanhempien eron jälkeen	19
5.2 Lapsen ja vanhemman väliset tavat osoittaa läheisyyttä vuorovaikutuksen näkökulmasta	21
5.2.1 Läheisyyden osoittaminen vuorovaikutuksessa äidin kanssa ennen eroa	21
5.2.2 Läheisyyden osoittaminen vuorovaikutuksessa äidin kanssa eron jälkeen.....	22
5.2.3 Läheisyyden osoittaminen vuorovaikutuksessa isän kanssa ennen eroa	23
5.2.4 Läheisyyden osoittaminen vuorovaikutuksessa isän kanssa eron jälkeen	24
5.2.5 Lapsen kokemukset läheisemmästä vanhemmasta ennen ja jälkeen eron	25
5.3 Lapsen erilliset vuorovaikutussuhteet vanhempiinsa ja muuttunut perhejärjestelmä	25
5.3.1 Lapsen muuttunut käsitys perheestä	26
5.3.2 Lapsen keinot ilmaista eron jälkeistä perhekäsitystään vuorovaikutuksessa	27
6 POHDINTA	28
6.1 Jännitteisyys lapsen ja vanhemman välisessä vuorovaikutuksessa.....	29
6.2 Läheisyyden osoittaminen lapsen ja vanhemman välisessä vuorovaikutuksessa	31
6.3 Lapsen käsitys perheestä ja sen sisäisistä vuorovaikutussuhteista eron jälkeen	34
6.4 Tutkimuksen arviointi.....	36
6.5 Jatkotutkimus.....	38
KIRJALLISUUS	39
LIITE 1. HAASTATTELURUNKO	42

1 JOHDANTO

Perhe on yksi merkittävimmistä vuorovaikutusympäristöistä, joita yksilöllä elämänsä aikana on. Perheen sisällä muodostetaan tärkeitä ja erityislaatuisia vuorovaikutussuhteita, jotka vaikuttavat yksilöön koko hänen elämänsä ajan. Vaikutukset ilmenevät yksilön vuorovaikutuskäytännöissä niin perheen sisällä tapahtuvassa viestinnässä kuin sen ulkopuolella muodostuvien ihmissuhteiden vuorovaikutuksessa. (Segrin & Flora 2005, 3; Sheppard & Ross 2013, 1.) Perheen sisällä etenkin vanhemman ja lapsen välinen vuorovaikutussuhde on erityislaatuinen, sillä se on usein ensimmäisiä ja merkityksellisimpiä suhteita yksilön elämässä (Segrin & Flora 2005, 160).

Perhe voidaan käsittää dynaamisena ryhmänä, jonka toiminta ja rakenteet ovat jatkuvassa muutoksessa (Day 2014, 47). Muutoksia luovat esimerkiksi lasten kasvaminen ja itsenäistyminen tai perheenjäsenten elämänmuutokset perheen sisäisten suhteiden ulkopuolella, kuten työ- tai kouluelämässä. Nämä erilaiset muutokset voivat vaikuttaa monin tavoin perheen sisäisiin vuorovaikutussuhteisiin ja perheenjäsenten vuorovaikutuksen totuttuihin käytänteisiin. Vanhempien välillä tapahtuva ero on yksi edellä mainitun kaltainen mahdollinen perheen sisällä tapahtuva muutos. Vanhempien ero näkyy etenkin eroavien osapuolten välisessä vuorovaikutuksessa, ja vuorovaikutuksen tutkimuskentällä onkin keskitytty erojen kontekstissa pitkälti tarkastelemaan nimenomaan vanhempien välisessä vuorovaikutussuhteessa tapahtuvia muutoksia, esimerkiksi yhteistyöhön ja konflikteihin liittyen (mm. Ferraro, Davis, Petren & Pasley 2016; Ferraro, Petren & Pasley 2019). Kuitenkin eron merkitystä muihinkin perheen sisäisiin suhteisiin on tarpeen tarkastella.

Vaikka ero tapahtuu perheen vanhempien välillä, on sillä lähes välttämättömästi vaikutus myös muihin perheenjäseniin. Suomalaisten avioeroista 60 % tapahtuu perheissä, joissa on lapsia (Väestöliitto 2011), ja vuonna 2014 vanhempien avioeron koki reilut 15 000 lasta (Tilastokeskus 2016). Ero siis koskettaa valtavan monia lapsia, ja heidän täytyy mukautua uudenlaiseen ympäristöön sekä ainakin osittain osallistua muokkaamaan koko perheen yhteisiä totuttuja vuorovaikutuskäytänteitä. Lisäksi totuttujen vuorovaikutuskäytänteiden säilyminen tai äkillinen muuttuminen voi vaikuttaa siihen, millaiseksi lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutussuhde muodostuu eron jälkeen. Tämän perusteella on tärkeää tutkia eron kontekstissa vanhempien välisen vuorovaikutuksen lisäksi myös muita perheen sisäisiä vuorovaikutussuhteita.

Tässä tutkielmassa keskitymme tarkastelemaan mahdollisia muutoksia, joita lapsen ja vanhemman vuorovaikutussuhteessa ilmenee eron jälkeen verraten kyseistä vuorovaikutussuhdetta eroa edeltävään aikaan. Tavoitteenamme on tuoda esille erityisesti lapsen näkökulma ilmiöstä. Lähestymme tutkimusongelmaa tutkien lapsen vuorovaikutussuhdetta hänen kumpaankin vanhempansa erikseen. Hyödynnämme tutkielmassamme erityisesti jännitteisyyden ja läheisyyden ilmiöitä suhteen muutoksia tarkasteltaessa.

2 PERHEEN SISÄISET VUOROVAIKUTUSSUHTEET JA VIESTINTÄ

Tutkimusta eroperheiden vuorovaikutuksesta on tehty jo jonkin verran tietyistä näkökulmista. Koemme kuitenkin, että vanhempien välisen vuorovaikutuksen tarkastelun lisäksi on tärkeää laajentaa näkökulmaa myös muihin perheen sisäisiin suhteisiin. Ero voi muun muassa vaikuttaa perheen totuttuihin toimintatapoihin ja rooleihin, jolloin sen merkitykset vuorovaikutussuhteisiin voivat olla vanhempien välistä suhdetta laajemmat. Tästä syystä myös lasten vuorovaikutuskäytänteiden ja -suhteiden mahdolliset muutokset on huomioitava yhä tietoisemmin.

Johdannossa toimme esille suomalaisten avioeroja kuvaavia tilastoja. Niiden ulkopuolelle jäivät vielä avoliitoissa tapahtuneet erot, joten todellisuudessa lapsiperheissä tapahtuneiden erojen määrä on esiteltyjä tilastoja suurempi. Jo tämä lapsiperheissä tapahtuvien vanhempien välisten erojen suuri määrä perustelee sen, miksi siihen liittyviä näkökulmia on tärkeää tutkia ja tarkastella. Lapset joutuvat haluamattaankin uudenlaisen muutoksen, monissa tapauksissa jopa kriisin, keskelle vanhempien erotessa. Tällaisen muutoksen kokevien lasten määrän ollessa suuri ei ilmiön merkittävyyttä ole syytä väheksyä.

2.1 Perheen määritelmä

Nykypäivän perhekäsitys on hyvin moninainen ja muuttuva. Tästä syystä perheen voikin määritellä usein eri keinoin ja perustein. Castren (2009a, 111–112) käsittää ydinperheen heteroseksuaalisessa parisuhteessa elävän miehen ja naisen sekä heidän yhteisten lastensa muodostamaksi kokoonpanoksi.

Hänen mukaansa ydinperheen määrittely on tärkeää etenkin yhteiskunnallisen säätelyn ja sosiaalipolitiikan vuoksi. Koerner, Fitzpatrick ja Schrod (2011, 680) toteavat, ettei mikään perheen määritelmä voi olla aidosti objektiivinen ja tieteellisesti neutraali käsitteen monimutkaisuuden vuoksi. Perhesuhteiden muodostumiselle onkin tänä päivänä ominaista liike: niitä muodostuu ja niitä raukeaa (Castren 2009a, 108).

Tässä tutkielmassa ymmärrämme perheen ryhmänä. Kuten Day (2014, 35–38) toteaa, perhe on keskenään vuorovaikutuksessa olevista yksilöistä koostuva kokonaisuus ja yksikkö, jota sitovat yhteen muun muassa yhteiset tavoitteet ja uskomukset. On myös ymmärrettävää, ettei perhettä voi käsittää ainoastaan tarkastelemalla sen jäseniä yksilöinä. Sen sijaan yksilöt on ymmärrettävä osana perhettä, jotka toimivat kyseisessä ryhmässä omaksuttujen roolien mukaan. (Day, 2014, 40.) Näistä omaksutuista rooleista varmasti näkyvimpiä ovat vanhempien ja lasten roolit perheen toiminnassa.

Tutkielmassamme keskitymme nimenomaan niin kutsuttuihin ydinperheisiin. Ydinperheeksi tässä tutkielmassa määrittelemme perheen, johon kuuluu kaksi vanhempaa ja yksi tai useampi lapsi. Keskitymme nimenomaan perheisiin, joissa lapset ovat kummankin vanhemman biologisia jälkeläisiä. Tunnistamme myös erilaiset uus- ja vähemmistöperheet sekä mahdollisuuden hankkia lapsia myös ei-biologisin keinoin, mutta tällaiset tapaukset on tutkimusteknisistä syistä rajattu pois tästä tutkielmasta. Tutkimusteknisillä syillä tarkoitamme sitä, että haastattelemamme henkilöt olisivat samassa asemassa ja voisimme kohdistaa heiltä saatuihin tuloksiin samoja oletuksia.

2.2 Läheiset suhteet ja relationaalinen viestintä perheessä

Perheen sisäiset suhteet voidaan käsittää interpersonaalina. Interpersonaalisisissa suhteissa vuorovaikutusta tapahtuu toistuvasti ja ne vaativat, että kaksi yksilöä vaikuttavat merkityksellisesti toisiinsa. Suhteissa toimiminen luo yhteyttä sosiaalisella tai emotionaalisisella tasolla pelkän tehtäväkeskeisyyden sijasta. Tällaisiin suhteisiin kuuluu ainutlaatuisia vuorovaikutuskäytäntöjä. (Guerrero, Andersen & Afifi 2011, 6–7.) Toisin sanoen tällaista suhdetta ei käytetä ainoastaan sen ulkopuolisen tehtävän tai ongelman tavoittamisessa tai suorittamisessa. Suhteen motivaattorina esimerkiksi lapsen ja vanhemman välisessä vuorovaikutussuhteessa sen sijaan voivatkin toimia esimerkiksi kiintymys, toive toisen menestymisestä elämässä tai yhteiskunnan muodostamat

rakenteet. Interpersonaalisen vuorovaikutuksen näkökulman avulla voidaan perustella se, miksi perheen sisäiset vuorovaikutussuhteet ja -käytännöt vaikuttavat yksilöön niin laajasti.

Läheisissä suhteissa osapuolilla on yhteistä historiaa, kuten jaettuja kokemuksia ja yksityistä tietoa, jotka muokkaavat heidän yhteistä tapansa vuorovaikuttaa. Läheisiin suhteisiin kuuluu interpersonaalisten suhteiden ominaisuuksien lisäksi myös emotionaalista kiintymystä, tarpeiden täyttymistä sekä korvaamattomuutta. Osapuolet tarvitsevat emotionaalista yhteyttä, eli kyseinen vuorovaikutussuhde on perusta erilaisille yksilöiden kokemille tunteille. Läheisen suhteen osapuolet täydentävät kriittisiä interpersonaalisia tarpeita, kuten tarvetta kuulua sosiaaliseen ryhmään tai tuntee itsensä arvostetuksi. Nämä tarpeet ovat keskeisempiä ja henkilökohtaisempia kuin tarpeet, joita muut vuorovaikutussuhteet täydentävät. Korvaamattomuudella puolestaan viitataan osapuolten erityiseen asemaan toistensa ajatuksissa, tunteissa ja sosiaalisessa verkostossa. (Guerrero ym. 2011, 7.) On mielenkiintoista pohtia, miten esimerkiksi lapsen kriittiset interpersonaaliset tarpeet sosiaaliseen ryhmään kuulumisesta täydentyvät, kun totuttu käsitys perheestä hajoaa vanhempien erotessa. Usein myös konkreettiset vanhempien eron myötä tapahtuvat muutokset, kuten asumisjärjestelyiden muuttuminen, aiheuttavat vanhojen vuorovaikutuskäytänteiden hajoamista välttämättömästi.

Guerreron ym. (2011, 6) mukaan relationaalinen viestintä on interpersonaalisen viestinnän osa, joka keskittyy läheisissä suhteissa ilmaistuihin ja tulkittuihin viesteihin. Relationaalinen viestintä käsittää toiminnan elintärkeistä viesteistä aina tavallisiin jokapäiväisiin vuorovaikutustilanteisiin (Guerrero ym. 2011, 20). Viestillä on sekä sisältöluottavuus, eli konkreettiset sanalliset sisällöt, että suhdeulottuvuus eli vihje siitä, miten viestin sisältö tulisi tulkita (Bateson 1951; Watzlawick, Bavelas & Jackson 1967, viitattu lähteestä Gerlander & Isotalus 2010, 6). Tämä tekeekin vuorovaikutuksen tarkastelusta monimutkaisempaa, sillä jokaisessa vuorovaikutussuhteessa eri sisällöillä voi olla erilainen tulkinta. Lapsen ja hänen vanhempansa välisessä vuorovaikutussuhteessa on usein varmasti paljon totuttuja suhdeulottuvuuden ilmiöitä, jotka juontavat juurensa jo aikaiseen lapsuuteen. Nonverbaaliset eleet, kuten totutut ilmeet tai asennot, voivat läheisessä suhteessa muokata kerrotun sisällön merkitystä valtavasti. Lapsen ja vanhemman välinen suhdeulottuvuus voi ilmetä myös tietyissä tilanteissa esimerkiksi vanhemman auktoriteetisessa asemassa lapsen nähden ja suhteen oletetussa luottamuksellisuudessa. Muun muassa nämä ominaisuudet erottavat lapsen ja vanhemman välisen suhteen muista vuorovaikutussuhteista. On tärkeää ymmärtää, että viestintä muodostaa ja määrittää suhdetta, eli viestintää voidaan pitää läheisen suhteen ytimenä (Guerrero ym. 2011, 20). Viestintä siis kytkeytyy osapuolten määrittelyyn suhteesta sekä omasta ja toisen osapuolen

vuorovaikutusidentiteetistä (Rogers, 2008; Tracy 2000, viitattu lähteessä Gerlander & Isotalus 2010, 7).

Läheisten suhteiden välisessä interpersonaalisessa viestinnässä erilaiset relationaaliset viestit liittyen esimerkiksi läheisyyden tasoon (level of intimacy), hallintaan tai alistumiseen (dominance or submission) ja emotionaalisen latautuneisuuden tasoon (level of emotional arousal), ovat tärkeitä. Myös muutos ja ristiriidat ovat jatkuvia suhteen ominaisuuksia. Suhteet ja relationaalinen viestintä ovat muuttuvia, jolloin osapuolten tulee muuttaa heidän viestinnän tapojaan haasteiden ja muutosten kohtaamiseksi. (Guerrero ym. 2011, 20–21.) Eron jälkeen näiden viestien osuus lapsen ja vanhemman vuorovaikutussuhteessa voi olla muutoksessa, kun osapuolten vuorovaikutusympäristö on uudenlainen.

2.3 Lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutussuhde

Perheen sisällä sen jäsenet voivat nähdä itsensä sekä yksilöinä että osana koko perheen laajuisia tai sen sisäisiä rajatumia vuorovaikutussuhteita (Bateson 2002; Watzlawick, Bavelas & Jackson 1967, viitattu lähteessä Stokkebeck 2019, 109). Tässä tutkielmassa emme tarkastele perheen vuorovaikutusta kokonaisuutena, vaan keskitymme lapsen ja vanhemman välisiin kahdenkeskisiin vuorovaikutussuhteisiin.

Lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutussuhde on erityinen ja eroaa muista yksilön suhteista merkittävästi. Vuorovaikutus ylläpitää ja vahvistaa vanhemman ja lapsen välisen suhteen yhteyttä ja läheisyyttä (Finkenauer, Engels & Meeus 2002; Kerr, Stattin & Trost 1999, viitattu lähteessä Keijers & Poulin 2013, 2301). Lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutussuhde myös vaatii muita suhteita enemmän, sillä siinä tarvitaan tiettyjä taitoja (skills), saatavilla olemista (availability) ja aikaa (time) (Runcan ym. 2012, 904). Tämänkaltaisia vaatimuksia ei välttämättä ilmene vähemmän läheisissä suhteissa perheen ulkopuolella, sillä niissä ei esimerkiksi ilmene samanlaisia yhteisiä tavoitteita (Day 2014, 35–38). Lisäksi Runcan ym. (2012, 905) toteavat, että lapsen ja vanhemman välisessä suhteessa ei ole sellaisia ulottuvuuksia, jotka eivät sisältäisi vuorovaikutusta. Verrattuna yksilön muihin vuorovaikutussuhteisiin, lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutussuhteen voidaan siis todeta olevan erityinen ja vaikuttavan merkittävästi lapseen.

Tarkastelemme tässä tutkielmassa lapsen vuorovaikutussuhteita vanhempiinsa kahtena erillisenä interpersonaalisenä ilmiönä. Perheissä vuorovaikutus nähdään sosiaalisesti merkittävien toimintojen jatkumona (Stokkebeck 2019, 109). Ne eivät siis ainoastaan ole yksittäisiä toimintoja, vaan ne liitetään laajemmiksi ja jatkuvammiksi merkityskokonaisuuksiksi. Koernerin ym. (2011, 683) mukaan perheessä tapahtuva vuorovaikutus ylläpitää suhteita, luo kiintymystä ja läheisyyttä, edistää ongelmien ja konfliktien ratkaisemista sekä mahdollistaa sosiaalisen tuen. Uskomme näiden edellä mainittujen perheen vuorovaikutuksen ilmiöiden esiintyvän myös, kun tarkastellaan lapsen ja vanhemman kahdenkeskisiä vuorovaikutustilanteita ja –suhteita perheen muista vuorovaikutussuhteista irrallaan. Onkin mielenkiintoista tarkastella, miten muuttunut vuorovaikutussuhde vaikuttaa myös esimerkiksi juuri kiintymyksen osoittamiseen lapsen ja vanhemman välillä. Lisäksi on mahdollista, että totuttuja vuorovaikutuskäytänteitä muokataan eron luomien uusien tilanteiden mukaan.

Vuorovaikutussuhteista voidaan myös tunnistaa erilaisia tiedostamatta tai tietoisesti omaksuttuja rooleja. Jokaisella on tuki jo ennalta määrätty paikkansa perheessä, sillä lähtökohtaisesti esimerkiksi äidin ja nuorimman lapsen roolit eroavat vuorovaikutuksellisesti toisistaan. Perheenjäsenillä voi myös olla yhteneväinen käsitys siitä, miten tietyssä roolissa tulee toimia. Tämän roolin mukaan toimiminen vähentää myös kuormitusta (strain) perheenjäsenten välillä. (Day 2010, 54.) Tämä helpottaa yhteistä vuorovaikutusta, sillä näin yksilön ei tarvitse pohtia oman roolinsa sijoittumista perheessä. Lisäksi perheenjäsenten toimiminen oletetusti rooliensa mukaisesti vähentää epävarmuutta ja ylimääräisiä stressitekijöitä perheen sisäisessä vuorovaikutuksessa. Ympäristön ja vuorovaikutuskäytänteiden muuttuessa voi olla luonnollista, että myös roolit ja lapsen asettuminen suhteessa omaan vanhempaan kokevat muutoksen. Uudesta tilanteesta ja muuttuneista roolikäsityksistä johtuen yksilön voi olla haastavaa havaita, millaisessa roolissa hänen tulisi toimia (Day 2010, 54). Onkin kiinnostavaa tarkastella, nouseeko tuloksista ilmi joitakin tietynlaisia rooleja, joita lapset pyrkivät omaksumaan vuorovaikutussuhteessaan vanhempiinsa etenkin eron jälkeen.

2.4 Perheen muuttunut vuorovaikutusympäristö vanhempien eron jälkeen

Kuten aiemmin tässä tutkielmassa on todettu, suomalaisissa lapsiperheissä tapahtuu vuosittain merkittävä määrä vanhempien välisiä eroja. Tässä tutkimuksessa emme kiinnitä huomiota siihen, onko ero tapahtunut esimerkiksi avioliitossa tai avoliitossa. Huomiomme sellaiset vanhempien väliset

erotilanteet, joissa lähtökohtana on siis tässä työssä aiemmin määritelty ydinperhe, jonka vanhemmat ja tutkimukseen osallistuva lapsi ovat eron hetkellä asuneet kaikki yhdessä.

Dayn (2014, 47) mukaan perheen rakenne, yksilöt ja perheenjäsenten välinen vuorovaikutus muuttuvat ajan myötä. Ajan lisäksi tällaisia muutoksia aiheuttavat erilaiset koko perhettä koskevat tapahtumat, kuten vanhempien ero. Ero vaikuttaa perheen sisäisiin ja ulkoisiin vuorovaikutussuhteisiin (Segrin & Flora 2005, 255), joista keskitymme nimenomaan ensimmäisenä mainittuihin. Segrinin ja Floran (2005, 275) mukaan vanhempien erolla on laajat ja pitkäkestoiset seuraukset perhejärjestelmään (family system), eli eron vaikutukset eivät rajaudu ainoastaan vanhempien välisen vuorovaikutuksen muutoksiin. Ymmärrämme tässä tutkielmassa perhejärjestelmän tarkoittavan perheen rakennetta, toimintatapoja ja sen sisäisiä sekä ulkoisia suhteita. Vanhempien ero muokkaa perheen suhteita ja vuorovaikutusta, mutta perhejärjestelmä jatkuu eron jälkeen, tosin uudenaikaisessa muodossa (Segrin & Flora 2005, 266). Muuttunut perhejärjestelmä tarkoittaa usein uudenaikaisia asumisjärjestelyitä ja viestinnän uudenaikaisia keinoja. Haluamme tarkastella sitä, kuinka lapsi kokee tämän uudenaikaisen tilanteen ja mahdollisesti pyrkii vaikuttamaan siihen omalla vuorovaikutuksellaan.

Verrattuna eroa edeltäneeseen tilanteeseen, kumpikin vanhempi toimii eron jälkeen itsenäisemmin suhteessa lapseen (Yarosh, Chew, & Abowd 2009, 196). Haluamme selvittää, tuntee lapsi tehtäväkseen omaksua tietynlaisen roolin, esimerkiksi edesauttaakseen eronneiden vanhempiensa vuorovaikutuksen jatkumista sellaisena kuin lapsi on sen eroa ennen tunnistanut. Toisaalta voisi olla myös mahdollista, että lapsi kokee painetta roolien omaksumiseen vanhemmilta saatujen viestien ja merkitysten perusteella. Perheen yhteinen selviäminen kuitenkin voi olla jopa vahingollista lapsen hyvinvoinnille vanhempien eron jälkeen (Afifi & McManus 2006, viitattu lähteessä Koerner ym. 2011, 690–691). Voidaan siis päätellä, että perheen yhteisen vuorovaikutuksen olisi hyvä ainakin osittain erkaantua erillisiksi suhteiksi vanhempien eron jälkeen, jotta uuteen tilanteeseen sopivia käytänteitä voidaan luoda. Lapsi voi kuitenkin kokea perheen yhtenäisyyden tärkeäksi ja täten pyrkiä omalla vuorovaikutuksellaan käsittämään perheen edelleen yhtenä kokonaisuutena. Tämä onkin yksi ilmiöistä, joihin pyrimme työssämme saamaan vastauksen.

3 TEOREETTINEN LÄHESTYMINEN

3.1 Relationaalinen dialektiikka

Relationaalinen dialektiikka luetaan suhdekeskeiseksi vuorovaikutusteoriaksi. Suhdekeskeiset teorit keskittyvät ymmärtämään viestinnän roolia ihmissuhteiden kehittämisessä ja ylläpitämisessä. (Baxter & Braithwaite 2008, 281.) Kyseinen teoria soveltuu hyvin työmme aiheen tarkasteluun, sillä vanhempien välillä tapahtuvan eron myötä myös lapsen vuorovaikutussuhteet ovat muutoksessa, jolloin niiden ylläpitämistä ja muokkaamista on mielekäästä tutkia.

Relationaalinen dialektiikka perustuu Bakhtin dialogismiin, jonka pohjalta se on syventynyt tarkastelemaan ihmisten välisiin suhteisiin liittyviä merkityksiä ja niiden luomista (Baxter & Braithwaite 2008, 349–350). Baxterin ja Braithwaiten (2008, 350) mukaan merkitykset ovat sosiaalisesti rakennettuja ja ylläpidettyjä jokapäiväisessä elämässämme. Merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa erilaisten jännitteiden kautta, jotka kamppailevat toisiaan vastaan. Jännitteet voivat olla vuorovaikutuksen osapuolten ja ympäristön välisiä, kuten kulttuurisia, tai tietyn suhteen sisäisiä. (Baxter & Braithwaite 2008, 349.) Se, millaisia merkityksiä tietyssä tilanteessa syntyy, riippuu tilannetta ympäröivistä vastakkaisista jännitteistä (Baxter 2011, 3). Kuten Baxter ja Braithwaite (2005, 132) toteavat, kamppailevat jännitteet siis luovat merkityksiä myös perheen sisällä. Jännitteet ilmenevät ihmisten puheessa tai toiminnassa ristiriitaisina ja vastakkaisina elementteinä (Baxter & Braithwaite 2008, 349). Teorian mukaan jännitteet eivät kuitenkaan ole negatiivisia, vaan välttämättömiä ja tarpeellisia merkitysten luomiseksi (Baxter & Braithwaite 2008, 349–350). Siispä tulee huomioida, ettei jännitteiden vastaisuus ole yhtä kuin konflikti (Baxter & Braithwaite 2008, 358). Jännitteisyys voi mahdollisesti ilmetä eroperheen vanhemman ja lapsen välillä esimerkiksi puhumattomuutena, viestien monitulkintaisuutena, tiettyjen aiheiden välttelemisenä tai tunteita ilmaistaessa.

Perheen vuorovaikutus on keskustelua, jossa vuorottelevat erilaiset äänet ja merkitykset. Toisinaan nämä ovat ristiriitaisia ja hallitsevimpia, toisinaan taas tavanomaisempaa keskustelua, jossa jännitteet ovat vastakkain. (Gono 2020, 30.) Siispä jännitteinen vuorovaikutus voi ajoittain olla kovin tavanomaistakin, eikä siihen aina liity negatiivisia merkityksiä tai emootioita. Toisinaan jännitteet voivat ilmetä vuorovaikutuksessa melko huomaamattomina, kun taas toisinaan ne voivat olla kovin radikaalejakin, jolloin ne on helpompi tunnistaa. Jännitteisyys tulee ennemmin ymmärtää läheisen

suhteen kannalta välttämättömäksi ominaisuudeksi, sillä suhde saa merkityksen vuorovaikutussuhteessa esiintyvien jännitteiden kautta (Baxter 2011, 5). Lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutussuhteeseen mahtuu usein paljon erilaisia tapahtumia, ajanjaksoja ja lapsen kasvamista. On siis täysin luonnollista, että siihen mahtuu myös erilaisia jännitteitä ja niiden aiheuttajia. Tarkastelemmekin tässä työssä, muuttuvatko nämä jännitteet, niiden aiheuttajat tai niiden ilmeneminen lapsen vuorovaikutussuhteissa vanhempiinsa, kun vanhemmat eroavat.

Ero on jo itsessään jännitteinen ilmiö, sillä se ei sinällään sovi ideaaliin ajatukseen perheestä, mutta toisaalta eroista on tullut yhä vakiintuneempia ja tavallisempia ilmiöitä suomalaisessa perhe-elämässä (Castren 2009a, 107). Tämä käy ilmi myös tutkielmamme alkupuolella esittelemästämme tilastotaustasta. On mielenkiintoista, kokeeko lapsi jo erotilanteen niin jännitteisenä ilmiönä, että se muodostaa jännitteitä vuorovaikutussuhteisiin. Tällaisia jännitteitä voisivat olla esimerkiksi toisen vanhemman syyttäminen eron tapahtumisesta tai asiasta kokonaan puhumatta jättäminen. Tällaiset jännitteet olisivat jo niin merkittäviä, että ne varmasti näkyisivät selkeästi lapsen ja vanhemman vuorovaikutussuhteen muutoksina eron jälkeen. Toisaalta voi olla mahdollista, että ero koetaan neutraalina tapahtumana, jolloin se ei muuta lapsen ja vanhemman välisiä jännitteitä entuudestaan. Eron jälkeen jännitteitä voi esimerkiksi aiheuttaa viestinnän asymmetrisyys, eli epäsymmetrisyys, ja tuttujen käytäntöjen muuttuminen (Yarosh ym. 2009, 198–199). Pohdimme myös, voisiko jännittyneisyyttä lapsen ja vanhemman vuorovaikutussuhteeseen aiheuttaa lapsen tunnekykenemättömyydestä vaikuttaa vanhempien eropäätökseen ja muuttuviin vuorovaikutusympäristöihin.

Tarkastelemme siis työssämme näitä jännitteisyyden muutoksia lapsen vuorovaikutussuhteissa vanhempiinsa erikseen niin, että vertaamme eroa edeltävää ja sen jälkeistä tilannetta. On kiinnostavaa, onko jommankumman vanhemman kanssa koettu jännitteisyyttä toista enemmän jo ennen eroa, ja näkyykö tämä eron jälkeisissä vuorovaikutussuhteissa. Jos jännitteisyyttä esiintyy erityisesti toisen vanhemman kanssa, saattaa se myös vaikuttaa siihen, asetutaanko vanhempien eron jälkeen toisen vanhemman puolelle. Tämä kytkeytyy myös erilaisiin rooleihin asettumiseen, mitä olemme jo aiemmin työssämme käsitelleet.

3.2 Kiintymyssuhdeteoria vuorovaikutuksen näkökulmasta

Suhdekeskeisiin vuorovaikutusteorioihin kuuluvan kiintymyssuhdeteorian avulla voidaan tarkastella ja ymmärtää yksilöiden erilaisia reaktioita sekä eroavaisuuksia heidän vuorovaikutuksessaan (Baxter & Braithwaite 2008, 295). Psykologian tutkimusalueella kiintymyssuhdeteorian avulla on perinteisesti pyritty tunnistamaan lapsen ja vanhemman välille muodostuvia kiintymyssuhteita ja niiden vaikutuksia lapsen kehittymiseen sekä käyttäytymiseen koko yksilön elämän ajan.

Vuorovaikutus voidaan yhdistää tiukasti kiintymyssuhteisiin, nimittäin se tunnustetaan sekä suhteen aiheuttajana että sen seurauksena (Baxter & Braithwaite 2008, 298–299). Tällä tarkoitetaan siis sitä, että vuorovaikutuksella on suuri merkitys siihen, millainen kiintymys suhteen toiseen osapuoleen muodostetaan. Toisaalta se on myös sen seurausta: jos lapsi onnistuu varhaislapsuudessaan luomaan kiintymyssuhteen aikuiseen, se varmasti voi vaikuttaa heidän vuorovaikutukseensa myös lapsen kasvaessa. Kun tarkastellaan lapsen vuorovaikutussuhdetta ja viestintäkäytäntöjä vanhempansa kanssa hankalassa ja muutosten hallitsemassa tilanteessa, on muodostuneella kiintymyssuhteella siihen varmasti merkittävä vaikutus. Kiintymyssuhteella voidaan ajatella olevan vaikutusta kenen tahansa kanssa viestimiseen ja suhteen muodostumiseen, mutta erityisen kiinnostavaa se on, kun vuorovaikutussuhteen osapuolina ovat molemmat kiintymyssuhteen muodostajat. Kiintymyssuhde voi muun muassa vaikuttaa konfliktien hallintaan, nonverbaaliseen ja sanalliseen läheisyyden sekä tunteiden ilmaisemiseen vuorovaikutussuhteessa (Baxter & Braithwaite 2008, 301–302). On kiinnostavaa havainnoida, miten lapsi osoittaa kiintymystä kumpaankin vanhempansa erikseen eron jälkeen ja miten tämä näkyy heidän vuorovaikutuksessaan. Ennen eroa nämä kiintymyksen osoittamisen tavat eivät välttämättä olet yhtä selkeät kuin eron jälkeen, jolloin lapsi joutuu entistä selkeämmin erottelemaan vuorovaikutussuhteet vanhempiinsa irrallisiksi toisistaan.

Sinkkonen & Kalland (2011, luku 8) toteavat, että suurin osa lapsen emotionaalisista purkauksista juontaa juurensa eroa edeltäneeseen aikaan. Päätelemme tämän tarkoittavan sitä, että esimerkiksi eron myötä huonontunut vuorovaikutussuhde toiseen vanhempaan on ainakin osittain seurausta jo ennen eroa muodostetusta suhteesta ja sen vaiheista. Ero siis aktivoi ja herättää lapsessa tuntemuksia, jotka ovat syntyneet jo ennen vanhempien eroa. Voidaan siis päätellä, että nuorena ja lapsuudessa muodostetuilla kiintymyssuhteilla on merkitystä siihen, millaiseksi vuorovaikutussuhde vanhemman kanssa muodostuu ja miten se muuttuu eron jälkeen. Onkin kiinnostavaa tarkastella, onko eron jälkeisessä vuorovaikutuksessa huomattavissa eroja kumpaankin vanhempaan erikseen muodostetussa kiintymyssuhteessa. Sinkkonen ja Kalland (2011, luku 8) toteavat monissa eroperheissäkin ilmenevän rauhallisia ajanjaksoja, jolloin lapsella on mahdollisuus muodostaa vanhempiinsa turvalliset kiintymyssuhteet. Ei siis pidä automaattisesti olettaa eroperheen

kiintymyssuhteiden olevan jollakin tavalla vahingoittuneet. Toisaalta tämän perusteella voidaan päätellä, että eron myötä mahdollisesti vahingoittuneet kiintymyssuhteet vanhempiin on mahdollista vielä eheyttää.

Myös monien aiempien tutkimusten mukaan kiintymyssuhteen merkitys sekä sen vaikutukset lapsen ja vanhemman vuorovaikutussuhteessa on nähtävissä vanhempien eron tapahtuessa. Yaroshin ym. (2009, 197–198) mukaan lapsella voi esimerkiksi olla halu ylläpitää kiintymystä kumpaankin vanhempaan ilman toisen loukkaantumista eroperheen kontekstissa. Toisaalta muun muassa Emery (2012, 83) nostaa esille lapsen kokeman turvattomuuden tunteen eron jälkeen, jos tämä ei esimerkiksi tiedä, milloin näkee toista vanhempansa seuraavan kerran. Tällaiset heräävät toiveet ja tunteet varmasti kumpuavat ainakin osittain siitä, millaiset kiintymyssuhteet vanhempiin ovat ja eroavatko ne toisistaan. Haluamme siis kiinnittää huomiota siihen, miten lapsen ja vanhemman välinen jo aikaisemmin rakentunut kiintymyssuhde näkyy eron jälkeisessä vuorovaikutuksessa. Voi toisaalta olla myös mahdollista, että kiintymyssuhde kokee muutoksia eron myötä, mikä heijastuu myöskin lapsen ja vanhemman välisiin viestintäkäytänteisiin.

Lapsella on sekä suhde molempien vanhempien kanssa erikseen että suhde vanhempien välistä parisuhdetta kohtaan. Eron kaltainen ristiriitaisuus vanhempien parisuhteessa voi luoda turvattomuuden tunnetta lapsessa, vaikka hän kokisikin vanhempansa turvalliseksi, kun tarkastellaan lapsen suhteita heihin erikseen. (Sinkkonen 2018, 46.) Eron jälkeen aiemmin turvalliseksi ja vahvaksi koettu kiintymyssuhde voi siis heikentyä. Sinkkonen ja Kalland (2011, luku 8) tunnistavat muutamia olennaisia seikkoja lapsen ja vanhemman kiintymyssuhteen kannalta vanhempien eron jälkeen. Näitä ovat rehellinen ja avoin ilmapiiri turvallisen kiintymyssuhteen ylläpitämiseksi ja negatiivisten tunteiden sekä konfliktien käsittely (Sinkkonen & Kalland 2011, luku 8). Nämä ovat luonnollisesti merkittävässä roolissa myös vuorovaikutussuhteessa. Päätelemme siis, että kiintymyssuhde heijastuu lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutussuhteeseen. Toisaalta, jos ero heikentää lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta merkittävästi, voi kiintymyssuhteen ylläpitäminen olla haastavaa.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimusongelma ja –kysymykset

Tässä tutkielmassa tutkimusongelmamme on se, miten lapsen vuorovaikutussuhteet kummankin vanhemman kanssa erikseen muuttuvat vanhempien eron myötä. Tavoitteenamme on löytää eroa johtuvia ilmiöitä vanhemman ja lapsen välisessä vuorovaikutussuhteessa, vaikka kytköksiä eroon ei ilman tarkempaa tarkastelua välttämättä ymmärrettäisi. Haluamme myös lisätä ymmärrystä lasten kokemuksista ja tuntemuksista, laajemmin perheen sisäisistä ilmiöistä sekä myös pitkäaikaisista vaikutuksista yksilön vuorovaikutussuhteisiin ja -käytäntöihin.

Tutkimuskysymyksiä on kolme, joiden pohjalta teemahaastattelun rakenne luotiin. Kaksi ensimmäistä kysymystä keskittyy selvittämään muutoksia lapsen vuorovaikutussuhteessa kumpaankin vanhempansa erikseen vertaillen eroa edeltävää ja eron jälkeistä tilannetta. Kolmas sen sijaan syventyy eron jälkeisiin käsityksiin perheestä ja sen rakenteista.

Ensimmäinen kysymys syventyy lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksessa ilmeneviin jännitteisiin: 1. Millaisia jännitteitä lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksessa ilmenee eron jälkeen verrattuna eroa edeltävään tilanteeseen?

Toinen tutkimuskysymys puolestaan keskittyy lapsen ja vanhemman väliseen läheisyyden osoittamiseen: 2. Millä tavoilla lapsi ja hänen vanhempansa osoittavat läheisyyttä eron jälkeen verrattuna eroa edeltävään tilanteeseen?

Kolmannella tutkimuskysymyksellä haluamme selvittää, kuinka perhe käsitetään eron jälkeen, ja miten tämä käsitys ilmenee vuorovaikutuksessa: 3. Miten mahdollisesti muuttuneet käsitykset perheestä ilmenevät lapsen ja vanhemman välisessä vuorovaikutussuhteessa?

4.2 Aineiston keruu

Tutkimus toteutettiin laadullisena tutkimuksena, jossa tutkimusmenetelmänä käytimme puolistrukturoitua teemahaastattelua (Liite 1). Haastattelu antoi haastateltaville tilaisuuden kertoa ja selittää tuntemuksiaan syvällisemmin kuin esimerkiksi kyselylomakkeella olisi ollut mahdollista. Lisäksi aihe saattoi tuntua vaikealta ja henkilökohtaiselta, joten vuorovaikutteisella haastattelulla

saatiin kerättyä laajin ja yksityiskohtaisin aineisto. Haastateltavat saattoivat myös kokea omien tuntemusten ja ajatusten perustelun helpommaksi suullisesti. Tämän vuoksi vastausten tarkastelu oli helpompaa, sillä haastattelun myötä ei jäänyt liikaa virheellisen tulkinnan varaa. Haastattelu toteutettiin etäyhteyksin vallitsevan globaalin pandemiatilanteen vuoksi. Videoyhteys kuitenkin mahdollisti vuorovaikutuksellisesti monipuolisen ja haastateltavan henkilökohtaisen kohtaamisen.

Puolistrukturoidussa haastattelussa kaikille osallistujille esitettiin samat etukäteen muotoillut haastattelukysymykset, mutta kyseinen menetelmä mahdollisti myös lisäkysymysten esittämisen. Haastattelukysymykset oli jaettu eri teemoihin, jotta haastattelun rakenne olisi selkeä ja se etenisi johdonmukaisesti. Haastattelu alkoi taustoittavilla demografisilla kysymyksillä, joiden jälkeen haastateltavien kokemuksia käsiteltiin vuorovaikutussuhteiden muutosten, jännitteiden, läheisyyden ja ylläpitämisen sekä erkaannuttamisen kautta. Haastatteluiden lopuksi kartoitimme osallistujien ajatuksia haastattelusta, ja näitä ajatuksia hyödynsimme vielä jäljellä olevissa haastatteluissa ja tutkimuksen arvioinnissa.

Aineisto kerättiin vanhempien eron kokeneilta nuorilta aikuisilta. Tässä tutkielmassa anonyymeina esiintyvät haastateltavat löydettiin tutkielman tekijöiden sosiaalisen median kanavia ja sosiaalisia verkostoja hyödyntämällä. Haastateltaviksi ei kuitenkaan valittu tutkielman tekijöiden sukulaisia tai muita läheisiä ihmisiä. Haastatteluun osallistumisen edellytyksenä oli vähintään 15 vuoden ikä ja asuminen vanhempien luona eron tapahtuessa. Lisäksi kriteerinä oli, että haastateltavan vanhempien erosta oli kulunut vähintään kuusi kuukautta ja enintään 10 vuotta. Osallistuminen edellytti myös, että osallistujien vanhemmat ovat heidän biologisia vanhempiaan. Tämä rajaus on perusteltu jo aiemmin tässä tutkielmassa. Haastatteluun valikoitui lopulta kuusi henkilöä, joista kaikki identifioivat itsensä naispuolisiksi henkilöiksi. Haastatteluun osallistuneista puolet oli 21-vuotiaita ja puolet 23-vuotiaita. Tämä johtunee aiemmin esiteltyjen kriteerien lisäksi haastattelijoiden omien verkostojen hyödyntämisestä. Haastatteluiden toteuttamisen aikaan kukaan osallistujista ei enää asunut vanhempiensa luona. Haastateltavilta pyydettiin lupa haastattelun taltioimiseen ja sen hyödyntämiseen tutkimuksessa. Aineisto säilytettiin tietoturvallisesti ja muuntelemattomana, ja se hävitettiin tutkielman valmistuessa.

4.3 Aineiston analyysi

Haastattelut taltioitiin auditiivisessa muodossa ja videomuodossa. Tämän jälkeen ne litteroitiin niin, että haastateltavat eivät enää olleet aineistosta tunnistettavissa. Kerätyn aineiston analysointiin käytimme laadullista analysointitapaa eli keskityimme vastausten sisältöjen ja merkitysten tarkasteluun. Analysoimme aineistoa teemoittelulla eli jaoimme sen eri aihealueisiin. Teemoittelussa keskeisiä aiheita rakennetaan ja aineistoa analysoidaan joko aineistolähtöisesti, jolloin aineistosta kerätään vastauksia yhdistäviä tai erottavia ilmiöitä, tai teorialähtöisesti tietyn viitekehyksen pohjalta (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Lähestyimme teemoittelua sekä aineisto- että teorialähtöisesti, sillä teemahaastattelun runko ja kysymykset oli muodostettu jo valmiiksi rakentamiemme viitekehysten ympärille.

Aineiston teemoittelu nojautui tutkimuskysymyksiimme, joiden pohjalta järjestimme sen viiteen eri teemaan: läheisyys, erkaantuminen, jännitteisyys, koko perheen vuorovaikutuksen ylläpitäminen oman viestinnän keinoin ja molemman vanhemman kanssa erillisen vuorovaikutuksen korostaminen viestinnän keinoin. Lisäksi järjestimme aineiston sen mukaan, viittasivatko sen sisällöt eroa edeltävään vai sen jälkeiseen aikaan. Tämän järjestelyn keinona käytimme erilaisia värikoodeja, joiden avulla tunnistimme samoihin teemoihin liittyviä ilmiöitä. Lopuksi kokosimme samankaltaiset ilmiöt laajemmiksi kokonaisuuksiksi, minkä jälkeen poimimme eroavaisuuksia ja samankaltaisuuksia näiden muodostettujen kokonaisuuksien sisältä. Tutkimuksessa halusimme siis selvittää, millaisia muutoksia esimerkiksi läheisyyden osoittamisen tavoissa ja lapsen omissa vuorovaikutuskäytännöissä esiintyy lapsen ja vanhempien välisessä vuorovaikutussuhteessa vanhempien eron myötä. Tarkastelimme lapsen vuorovaikutussuhdetta hänen äitiinsä ja isäänsä erikseen.

5 TULOKSET

Tässä osiossa esittelemme haastatteluista saadut tulokset. Tulokset käsitellään kolmen tutkimuskysymyksen kautta. Ensimmäiset tulokset liittyvät jännitteisyyteen ja sen muutoksiin tarkasteltaessa lapsen vuorovaikutussuhteita kumpaankin vanhempaansa erikseen. Tämä kytkeytyy relationaalisen dialektiikan ilmiöihin. Toisena käymme läpi tuloksia, joita saimme läheisyyden osoittamiseen liittyen ennen ja jälkeen vanhempien eron. Näistä tuloksista ilmeneviä vuorovaikutuksen keinoja tarkastelemme myöhemmin kiintymyssuhdeteorian avulla. Kolmannen tutkimuskysymyksen myötä esittelemme vielä tuloksia mahdollisesti muuttuneesta perhekäsityksestä ja lapsen keinoista tuoda sitä esille viestinnällään. Tästä esille nousevat tulokset ovat yhteydessä

työssämme aiemmin rakennettuun reaali maailman viitekehykseen, joka liittyy läheisten suhteiden vuorovaikutukseen ja perheen määritelmään.

5.1 Jännitteisyyden muutokset lapsen ja vanhemman vuorovaikutussuhteessa

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen avulla tarkastelemme sitä, miten lapsen ja vanhemman välisessä vuorovaikutuksessa esiintyvät jännitteet muuttuvat vanhempien eron myötä. Pyrimme tunnistamaan, millaisia jännitteitä ero itsessään on tuonut ja miten jännitteisyyden määrä on sen jälkeen muuttunut. Emme tarkastele tutkimuksessa mitään tiettyä ennalta määriteltyä jännitettä, vaan käsittelemme jännitteisyyttä tutkimukseen osallistuneiden esille nostamien ilmiöiden pohjalta. Tuloksista nousee esille sekä vanhempien että lapsen käyttäytymisestä johtuvia ja niissä ilmeneviä jännitteitä. Lisäksi tuloksissa on nähtävissä näiden vaikutuksia nimenomaan lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutussuhteeseen.

5.1.1 Jännitteet lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksessa ennen vanhempien eroa

Tuloksista ilmenee, että ennen eroa jännitteet kytkeytyivät perheen arkisiin toimintoihin, kuten päivittäisten asioiden hoitamiseen. Vastauksista nousi esille, että myös omien asioiden ja tekemisten kertominen vanhemmille aiheutti jännitteitä ennen eroa. Toisin sanoen jännitteet lähtökohtaisesti liittyivät siihen, että vanhempien tietynlaiset reaktiot vuorovaikutuksessa koettiin jännitteisiksi. Ulkoisista jännitteiden aiheuttajista esimerkiksi vanhempien työhön liittyvien osa-alueiden mainittiin luovan jännitteisyyttä lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutussuhteeseen. Vuorovaikutussuhde koettiin jännitteiseksi, jos muut elämän osa-alueet veivät suhteelta aikaa. Jännitteisyyttä kuitenkin tunnistettiin enemmän vanhemman kanssa käytyyn sanalliseen vuorovaikutukseen liittyen. Omalla vuorovaikutuksella pyrittiin tietoisesti välttämään ylimääräisten jännitteiden syntymistä.

H3: “- - jos silloin kun vanhemmat oli yhdessä, niin jos tuli ehkä vähän jotain hölmöilyttä tai muuta, niin sit se vähän jännitti kertoo äitille, kun sit mietti et kertooko se nyt isälle.”

H6: “- - varsinkin nuorempana yrittänyt silleen välttää mitään vaikeita aiheita tai mitään mitä, mikä loisi mitään ylimääräisiä jännitteitä.”

Tutkimukseen osallistuneista kaksi kuudesta kertoi jännitteisyyttä ilmenneen vuorovaikutuksessa vanhempien kanssa ennen eroa. Loput eivät tunnistanee erityisiä jännitteitä tai syitä sellaisten aiheutumiseksi eroa edeltävältä ajalta. Tuloksista nousee esille myös se, että vanhempien erosta kuluneen ajan ja sen tuomien muutosten vuoksi osallistujien oli hankalaa muistaa kovin tarkasti kaikkia ennen eroa esiintyneitä jännitteitä.

H5: “Niin et ydinperheellä meillä ei oikeestaan koskaan oo ollu mitään jännitteitä ja riitoja - -”

Tulosten perusteella osallistujat eivät tunnistanee toistuvia tai omasta mielestään merkittäviä jännitteitä vuorovaikutuksessa vanhempien kanssa ennen eroa. Jännitteet siis liittyivät pääosin yksittäisiin tapahtumiin tai tilanteisiin lapsen ja vanhemman välillä. Jatkuvia tai laajemmin lapseen tai lapsen ja hänen vanhempansa väliseen vuorovaikutussuhteeseen vaikuttavia jännitteitä ei tunnistettu tai mainittu. Tuloksista käy myös ilmi, että ennen eroa esiintyneitä jännitteitä ei osattu yhdistää kovin tarkasti tiettyyn vanhempaan, sillä vanhemmat oli ennen eroa käsitetty yhtenä vuorovaikutussuhteena kahden erillisen suhteen sijaan. Lisäksi tuloksissa esille nousseet jännitteet olivat melko radikaaleja, kuten puhumattomuutta. Neutraalimpia tai vuorovaikutuksessa vähemmän näkyviä jännitteitä ei juurikaan tunnistettu tai muistettu.

5.1.2 Jännitteet lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksessa vanhempien eron jälkeen

Tuloksista selviää, että eron jälkeen viisi kuudesta tutkimukseen osallistuneesta koki sellaista jännitteistä vuorovaikutusta vanhempansa kanssa, johon liittyi olennaisesti aina myös toinen vanhempi. Tämä ilmeni vastausten perusteella esimerkiksi siten, että toiseen vanhempaan liittyviä asioita haluttiin välttää toisen vanhemman kanssa keskusteltaessa. Tämä näkyi muun muassa siinä, että vanhemman uudesta kumppanista ei haluttu keskustella toisen vanhemman kanssa. Toiseen vanhempaan sidoksissa olleen jännitteisyyden kerrottiin myös vaikuttavan siihen, kuinka paljon toisen vanhemman kanssa vietettiin aikaa. Lisäksi, jos jommankumman vanhemman kanssa vietettiin paljon aikaa, se saattoi aiheuttaa jännitteisyyttä vuorovaikutussuhteessa toisen vanhemman kanssa.

H1: “- - jos mä oon äitillä tosi paljon, niin siit tulee jopa mustasukkasuutta pikkasen.” - - “Just sellasilla pienillä piikittelyillä ja viesteillä, et sä oot nyt taas äitillä ja niinku joo, tommosilla.”

H2: “- - et jos mua vaik ärsyttää mun äidin toiminnassa joku, niin emmä mainitse sitä mun isälle.”

Neljä kuudesta tutkimukseen osallistuneista kertoi jännitteisyyden ilmenneen omassa vuorovaikutuksessaan niin, että pyrittiin suojelemaan vanhempia tai vastaavasti huolehtimaan heistä ja heidän tunteistaan. Tämä ilmeni niin ikään tiettyjen keskusteluaiheiden välttelemisenä. Lisäksi kolme kuudesta kertoi keskustelleensa avoimesti negatiivisista jännitteistä vanhempansa kanssa. Jännitteistä avoimesti keskustelemalla pyrittiin saamaan yhteinen ymmärrys jännitteistä, vaikka niitä ei välttämättä yritetty ratkaista.

H3: “- - ei halua kertoa tai, tai niinku ku tiesi että niil on se niin sanottu oma taakka siinä kun olihan ne nyt aika pitkään naimisissa niin sit taas tyyliin et ei niinku halua omia asioita taas sysätä sit siihen päälle vielä.”

H4: “Mut mä teen sen tai jotenkin mä haluan just olla jotenkin hieromatta sitä sen toisen naamaan. Et se on enemmän sitä jotenkin silleen et haluaa jotenkin suojella sitä toista tai jotenkin tälleen - -”

H6: “- - mä luulen, et me ollaan itseasias alettu just puhumaan siitä lisää, mut se on nyt tällä hetkellä vähän semmonen, et mun isä tietää et esimerkiks mä haluan ottaa vähän etäisyyttä ja niinku miettiä ite, että kuinka paljon mä haluan olla tekemisissä hänen kanssaan. Mut kyl me ehdottomasti on siitä puhuttu ainakin jonkin verran.”

Viisi kuudesta tutkimukseen osallistuneesta kertoi, että jännitteisyys vuorovaikutussuhteessa äidin kanssa ei lisääntynyt vanhempien eron myötä. Tulosten perusteella ainoastaan yhden osallistujan ja hänen äitinsä välinen jännitteisyys kasvoi. Yhdeksi syyksi vähäiseen jännitteisyyden kasvuun äidin kanssa nousi esimerkiksi äidin avoin suhtautuminen perheen muuttunutta vuorovaikutusympäristöä kohtaan. Tämän kerrottiin näkyneen muun muassa siinä, että äiti kannusti lasta vuorovaikutukseen isän kanssa myös eron jälkeen. Kolme kuudesta puolestaan koki eron lisänneen jännitteisyyttä vuorovaikutussuhteessa isän kanssa. Yhden osallistujan ja hänen isänsä vuorovaikutussuhteen jännitteisyys väheni eron jälkeen. Tuloksista näkyy, että isät toivat äitejä enemmän esille toiveita aktiivisemmasta vuorovaikutuksesta eron jälkeen. Tämä koettiin jännitteisenä, sillä lapset kokivat painetta toimia tietynlaisella tavalla isän asettamien odotusten mukaisesti.

5.2 Lapsen ja vanhemman väliset tavat osoittaa läheisyyttä vuorovaikutuksen näkökulmasta

Toisen tutkimuskysymyksen tarkoituksena on selvittää, millaisia läheisyyden osoittamisen tapoja lapsella on hänen kummankin vanhempansa kanssa erikseen tarkasteltuna. Haastatteluissa pyrittiin selvittämään näiden tapojen eroavaisuuksia ennen eroa ja sen jälkeen. Tutkimuksemme päätavoite on tarkastella erosta johtuvia muutoksia lapsen ja vanhempien välisessä vuorovaikutuksessa, joten läheisyyden osoittamisen eri tavat ja niiden muutokset ovat siinä keskeisessä roolissa. Tässä tutkimuksessa läheisyyden osoittamiseksi ymmärretään niin sanalliset kuin fyysiset viestinnän keinot. Haastateltavat saivat kuvailla läheisyyden osoittamisen tapoja vapaasti ilman, että niitä olisi kysymyksenasettelussa tarkemmin määritelty tai rajattu. Vastauksista käy ilmi, millaisia läheisyyden osoittamisen keinoja vanhemman ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa ilmenee, ja miten nämä keinot muuttuvat vanhempien erotessa.

5.2.1 Läheisyyden osoittaminen vuorovaikutuksessa äidin kanssa ennen eroa

Tutkimuksen tuloksista on havaittavissa, että läheisyyden osoittamista äidin kanssa pidettiin kiinteänä osana vuorovaikutusta ennen vanhempien eroa. Tutkimukseen osallistuneet kokivat yhteisen toiminnan, kuten uusien vaatteiden hankkimisen tai yhdessä jumppaamisen, yhtenä läheisyyden osoittamisen muotona. Syvällisempää suhdetason läheisyyttä äitiin ennen eroa ei joko tunnistettu tai osattu itse sanallistaa, mutta se ilmeni osallistujien kertoessa erilaisista läheisyyden osoittamisen keinosta ja yhteisestä vuorovaikutuksesta. Tuloksista kävi ilmi, että lapsen oma toiminta ja vuorovaikutus pohjautui hyvin läheiseen suhteeseen äidin kanssa. Vastauksissa tuotiin ilmi, että äiti oli usein vanhemmista se, kenen kanssa jokapäiväinen vuorovaikutus pääosin hoidettiin.

Lähes jokainen haastateltava, viisi kuudesta, toi erikseen esille fyysisen läheisyyden kuuluneen vuorovaikutukseen äidin kanssa ennen vanhempien eroa. Sen kuulumista vuorovaikutussuhteeseen pidettiin lähestulkoon itsestään selvänä. Vuorovaikutuksessa ilmenevää fyysistä läheisyyden osoittamista kuvailtiin esimerkiksi seuraavasti:

H1: “Se oli ehkä vähän sellast normaalia, et halataan ja pussataan iltasin, kun mennään nukkuu.”

Viisi kuudesta haastateltavasta toi selkeästi esille, että suhde äitiin oli läheinen ennen vanhempien eron tapahtumista. Vastauksissa ei erityisesti noussut esille sanallisia läheisyyden osoittamisen keinoja eikä suhteen syvyyttä kuvailtu tarkemmin. Kuten aiemmin todettiin, suhteen läheisyyttä ei erikseen kuvailtu, mutta se nousi esille, kun tuloksia tarkasteltiin kokonaisuuksina. Nonverbaalisia keinoja sen sijaan määriteltiin tarkemmin, ja ne keskittyivät lähinnä juuri fyysiseen läheisyyteen, kuten kosketukseen. Tulosten perusteella äiti koettiin ennen vanhempien eroa usein ensisijaisena vuorovaikutuksen kohteena suhteen läheisyyden vuoksi.

5.2.2 Läheisyyden osoittaminen vuorovaikutuksessa äidin kanssa eron jälkeen

Tutkimuksen toteuttamisen aikaan jokainen haastateltavista asui omillaan, joten äidin kanssa vuorovaikutuksen kerrottiin tapahtuvan pääosin teknologiavälitteisesti. Kaikki tutkimukseen osallistuneet kertoivat pitävänsä säännöllisesti yhteyttä äitiinsä joko puhelimitse tai tekstiviestein. Kuitenkin neljä kuudesta oli vuorovaikutuksessa äitinsä kanssa päivittäin myös vanhempien eron jälkeen. Teknologiavälitteisen viestinnän lisäksi äitiä pyrittiin näkemään myös kasvotusten mahdollisuuksien mukaan.

Viisi kuudesta haastateltavasta mainitsi fyysisen läheisyyden osoittamisen vuorovaikutuksessa jatkuneen myös eron jälkeen, vaikka erillään asumisen vuoksi arkiset keinot sen osoittamiseksi olivat vähentyneet. Kuten ennen vanhempien eroa, fyysistä läheisyyden osoittamista pidettiin yhä tärkeänä ja oleellisena osana vuorovaikutussuhdetta äidin kanssa.

H3: “- - on vieläkin ihanaa, et aina kun mä meen äidille tai lähen äidiltä niin se aina halaa.”

H4: “Totta kai sit joskus illalla katotaa sohvalla telkkari yhessä niin sit niinku ollaan, siin sohval vierekkäin makoillaan - -”

Fyysisten läheisyyden osoittamisen keinojen lisäksi jokainen haastatteluun vastaaja kertoi jakavansa arjen tapahtumia ja kuulumisia äidilleen. Tulosten perusteella voi päätellä, että jokainen piti suhdettaan äitiinsä läheisenä myös eron jälkeen, mutta neljä kuudesta kertoi suhteen lähentyneen entisestään. Suhdetta äitiin kuvailtiin muun muassa ystävyysuhteen kaltaiseksi ja tärkeäksi tukiverkoksi.

H1: “- - varmaan lähenty just tosi paljon. Et me sanotaan äidinkin kans, et me ollaan parhaita kavereita - -”

H2: “- -tukeutu ehk enemmän äitiin, ku se tuntu silleen tutulta ja turvalliselta.”

H6: “Äiti on ollu mulle niin iso tukiverkosto niin pitkään ja me ollaan varmaan oltu toisillemme molemmat niin, se on... Se on silleen, et ollaan just tosi avoimia ja uskalletaan puhuu monist asioista toistemme kanssa tosi helposti.”

Kaikki kokivat, että vuorovaikutuksessa äidin kanssa voitiin jakaa sekä arkisia että syvällisiä asioita. Keskustelujen aiheiksi nousivat esimerkiksi ihmissuhteet ja vanhempien ero. Eroa edeltävä erityisen läheinen suhde säilyi äidin kanssa myös eron jälkeen. Eron jälkeen läheisyyteen vaikuttavia tekijöitä pystyttiin erottamaan ja kuvailemaan selkeämmin kuin ennen eroa.

5.2.3 Läheisyyden osoittaminen vuorovaikutuksessa isän kanssa ennen eroa

Tuloksista selviää, ettei kukaan tutkimukseen osallistuneista juurikaan korostanut fyysistä läheisyyttä isänsä kanssa ennen vanhempien eroa. Läheisyyden osoittamisen kerrottiin keskittyvän lähinnä yhteiseen tekemiseen, kuten elokuvissa käymiseen ja ruoanlaittoon. Yksi haastateltavista totesikin, että läheisyyden osoittamista isän kanssa oli enemmän ennen vanhempien eroa kuin sen jälkeen.

Puolet tutkimukseen osallistuneista kokivat, että vuorovaikutussuhde isän kanssa oli läheisempi ennen eroa kuin sen jälkeen. Sitä ei kuitenkaan kuvailtu suhdetasolla yhtä syvälliseksi kuin äidin kanssa, eikä isän puoleen kääntynyt jokapäiväisissä asioissa yhtä aktiivisesti kuin äidin puoleen. Tulosten perusteella arkisten kuulumisten jopa oletettiin kulkeutuvan isän tietoon äidille kertomisen kautta. Tästä huolimatta suhteessa kuvailtiin olleen enemmän yhteisiä puheenaiheita, vitsailua ja samankaltaisuuden tunnetta kuin eron jälkeen.

H1: “Et pienempänä tuntu, että iskä oli vähän niinku läheisempi, et oli niinku asioita mistä puhua ja puhuttiin.”

Tuloksissa korostuvat enemmän sanalliset kuin fyysiset tai nonverbaaliset läheisyyden osoittamisen keinot. Käy ilmi, ettei halaamista tai muuta fyysistä läheisyyden osoittamista ollut juurikaan vuorovaikutussuhteessa isän kanssa ennen vanhempien eroa tai sitä ei ainakaan erityisesti muistettu.

Tuloksissa nousee ylipäättään vähemmän läheisyyden kuvailua isän kanssa ennen eroa kuin äidin kanssa, vaikka suhdetta tietyllä tapaa pidettiin suurimmassa osassa tapauksia läheisenä.

5.2.4 Läheisyyden osoittaminen vuorovaikutuksessa isän kanssa eron jälkeen

Tuloksista käy ilmi, että jokainen haastateltavista oli tekemisissä isänsä kanssa myös vanhempien eron jälkeen. Vuorovaikutuksen kuvailtiin olleen enemmän teknologian välityksellä tapahtuvaa kuin esimerkiksi kasvokkain tapaamista. Tähän yhtenä syynä oli toki se, että haastattelun tekemisen aikaan kaikki haastateltavista asuivat jo omillaan, eikä mahdollisuuksia kasvokkaiseen tapaamiseen ollut niin usein.

Puolet tutkimukseen osallistuneista toi esille haasteita, joita vuorovaikutussuhteessa isän kanssa oli eron jälkeen ilmennyt. Nämä haasteet liittyivät pääosin sanalliseen vuorovaikutukseen, kuten vähäiseen arkisten kuulumisten vaihtamiseen, jolloin ei oltu täysin perillä toisen elämästä. Lisäksi näitä haasteita kuvailtiin seuraavasti:

H2: “- - et mä en sen eron jälkeen puhunu mun isälle puoleen vuoteen mitään.”

H6: “- - mun on välillä tosi vaikee silleen olla mun isän kans tekemisis tai just kun ei ehkä oo semmosii yhteisii puheenaiheita niin paljon ja välit on vähän kylmät.”

Kuitenkin kolme kuudesta kuvaili suhdetta isäänsä sellaiseksi, jossa voidaan käsitellä syvällisiä aiheita. Tuloksista käy ilmi, että isän kanssa voitiin eron jälkeen käsitellä kaikenlaisia aiheita enemmän kuin ennen eroa. Tuloksista ilmeni myös, että vuorovaikutussuhteessa esiintyneet haasteet joko muokkasivat suhdetta avoimemmaksi tai sen sijaan heikensivät sitä. Viestintä isän kanssa määritteli sen, lähensivätkö suhteessa ilmenneet haasteet vuorovaikutussuhdetta.

H2: “Kyllä niinku jollain tavalla syvempää kommunikaatioo, tai sillee pitäny puhuu vaikeit asioita silleen yhdessä, ni kyllä silleen huomaa, et on jollain tapaa syvempi suhde kuitenkin nytten.”

Tutkimukseen osallistuneiden välillä ilmeni paljon eroavaisuuksia siinä, kuinka läheiseksi yhteinen keskustelu koettiin ja kuinka paljon esimerkiksi arkisia asioita jaettiin säännöllisesti. Sanallisia keinoja pidettiin tulosten mukaan tärkeänä läheisyyden ja välittämisen osoituksena. Niiden kuitenkin

koettiin olevan myös tapa, eikä niinkään aito läheisyyden osoitus. Fyysisistä läheisyyden osoittamisen tavoista eron jälkeen ei erikseen mainittu tai niiden kerrottiin vähentyneen.

5.2.5 Lapsen kokemukset läheisemmästä vanhemmasta ennen ja jälkeen eron

Tutkimuksessa pyrittiin myös selvittämään mahdollisia eroavaisuuksia siinä, kumpaa vanhempaa lapsi piti läheisempänä ennen eroa verrattuna sen jälkeisen tilanteeseen. Tulosten perusteella ainoastaan yksi tutkimukseen osallistuneista piti isäänsä läheisempänä kuin äitiänsä ennen vanhempien eroa, ja kaksi mainitsi äidin olleen läheisempi. Puolet tutkimukseen osallistujista ei erottanut kumpaakaan vanhempaa toista läheisemmäksi.

H2: “Et mä olin ehkä ennen sitä silleen sellanen isin tyttö.”

Vanhempien eron jälkeen puolet osallistujista pitivät äitiään läheisempänä kuin isäänsä, ja puolet ei erottanut läheisempää vanhempaa.

H2: “Nyt on ehkä silleen aika tasanen tilanne, tai silleen tuntuu et kummallekin pystyy puhuu niinku vaikeistakin asioista tai silleen.”

H6: “No kyl mä oon ehdottomasti mun äidin kans paljon läheisempi.”

Kahden tutkimukseen osallistuneen kokemus läheisemmästä vanhemmasta oli erilainen ennen eroa ja sen jälkeen. Näiden kohdalla joko toinen vanhempi oli muuttunut toista läheisemmäksi tai läheisempää vanhempaa ei enää eron jälkeen tunnistettu. Neljän muun kohdalla kokemus läheisemmästä vanhemmasta ei muuttunut. Tulosten perusteella läheisempää vanhempaa ei välttämättä haluttu suoraan määrittää, vaikka läheisyyden kuvailemisessa ja sen osoittamisen keinoissa oli havaittavissa selkeitä eroja.

5.3 Lapsen erilliset vuorovaikutussuhteet vanhempiinsa ja muuttunut perhejärjestelmä

Kolmas tutkimuskysymys keskittyy tarkastelemaan sitä, kuinka vanhemman ja lapsen välisessä vuorovaikutussuhteessa ilmenevät mahdollisesti muuttuneet käsitykset perheestä. Tarkastelemme ilmiötä lapsen näkökulmasta ja olemme kiinnostuneita siitä, kuinka lapsi tuo vuorovaikutuksellaan käsitystä ilmi. Pyrimme myös tunnistamaan eri viestinnän keinoja, joilla lapsi pyrkii vuorovaikutuksessa vanhempiensa kanssa muokkaamaan tai ylläpitämään hänelle ideaalia perhekäsitystä. Tarkastelemme erityisesti, kuinka lapsen vuorovaikutussuhteet erikseen kumpaankin vanhempansa asettuvat suhteessa toisiinsa vanhempien eron jälkeen. Tulosten avulla pyritään selvittämään, koetaanko eron jälkeen lapsen ja vanhempien erillisten vuorovaikutussuhteiden ja viestintäkeinojen muodostavan aiemman kaltaisen yhtenäisen perhejärjestelmän vai erottavan ne toisistaan.

5.3.1 Lapsen muuttunut käsitys perheestä

Kolmessa kuudesta vastauksesta käy ilmi, että perhe koettiin vanhempien eron jälkeen ainakin osittain yhtenäisenä ja kahta erillistä vuorovaikutussuhdetta vanhempiin ei lapsen toimesta haluttu erityisesti korostaa. Puolet osallistujista sen sijaan käsitti vuorovaikutussuhteet toisistaan erillisinä, eikä perhettä käsitetty yhtenäisenä enää eron jälkeen.

H3: “- - mä käsitan sen vielä et me ollaan se perhe - -”

H6: “- - mut tota joo en mä, en mä sanois et meil on niinku yhtenäistä perhettä.”

Kaksi kolmesta osallistujasta, jotka pitivät vuorovaikutussuhteita vanhempiinsa toisistaan erillisinä, halusi omalla vuorovaikutuksellaan yhtenäistää suhteita ja sen kautta perhekäsitystään. Tähän syiksi nousivat toiveet avoimemmasta keskustelukulttuurista ja perheen sisäisestä sovusta. Tuloksista selviää, että yksi osallistujista halusi edelleen pitää suhteet vanhempiinsa erillisinä.

H1: “Se ei tunnu enää silleen normaalilta. Et ehkä jos jotain, niin pitää enemmän sitä erillään. Silleen et on äitin puoli ja on isän puoli, et se toimii.”

H6: “- - et tietysti kaikki pystyis oleen niinku ihan normaaleis väleissä. Et sitä mä oon ehk enemmän toivonu ja pyrkiny silleen edesauttamaan.”

Tulosten mukaan kaikki, jotka käsittivät perheen yhä yhtenäisenä, halusivat ylläpitää tätä käsitystä. Muuttuneesta vuorovaikutusympäristöstä huolimatta perheen sisäiset suhteet haluttiin mahdollisuuksien mukaan pitää eroa edeltävän kaltaisena.

H3: “- - mä oon ollu vaan se aktiivinen, joka on halunnu yrittää pitää kaiken kasassa itse - -”

Tuloksista on havaittavissa, että perheen rakenteet ymmärrettiin muuttuneiksi. Silti yhtenäisen perheen käsityksestä ei usein haluttu luopua, vaan sitä pyrittiin edelleen ylläpitämään omalla vuorovaikutuksella. Jokainen koki oman roolinsa olevan merkityksellinen tietynlaisen perhekäsityksen muodostamisessa tai ylläpitämisessä vuorovaikutuksen keinoin.

5.3.2 Lapsen keinot ilmaista eron jälkeistä perhekäsitystään vuorovaikutuksessa

Tuloksista nousee esille erilaisia viestinnän keinoja, joilla lapsi tietoisesti pyrkii vaikuttamaan perhekäsitykseen ja vuorovaikutussuhteiden läheisenä tai erillisinä pitämiseen. Käy ilmi, että näillä keinoilla lapsi tavoittelee omia toiveitaan perheen sisäisistä suhteista ja perhekäsityksestä.

Viisi kuudesta osallistujasta halusi omalla vuorovaikutuksellaan ylläpitää käsitystä yhtenäisestä perheestä. Heistä kaikki toivat esille yhteisen keskustelun merkityksen. Esimerkiksi WhatsApp-ryhmä yhdessä molempien vanhempien ja muun perheen kanssa koettiin keinona ylläpitää yhteistä vuorovaikutusta, ja etenkin omaa aktiivista viestintää pidettiin tärkeänä.

H2: “Just sen takii ku, just tuntuu et kuitenkin on niinku perhe, ni haluis et asioista puhuttais tai silleen.”

Vain yksi osallistujista halusi vuorovaikutuksellaan pitää yllä käsitystä perheestä kahtena erillisenä vuorovaikutussuhteena kummankin vanhemman kanssa. Oma käsitys tuotiin esille suoraan vuorovaikutuksessa vanhempien kanssa.

H1: “- - mä en ehkä oikeen tykkää et ne on yhteydessä enää. Et niinku joskus iskä välillä tyyliin soittaa, sanotaan vaikka silleen, kun mä vaik muutin - -, niin iskä sano et mä (isä) soitin äidille. Niin mä on vähän silleen, et miks te puhutte.”

Tuloksista selviää, että perheeseen viitattiin pääasiassa samoin, kuten eroa edeltävänä aikana. Omassa toiminnassa tunnistettiin myös asettuminen sovittelijan rooliin, ja näin pyrittiin pitämään molemmat vuorovaikutussuhteet sidoksissa toisiinsa. Lisäksi vuorovaikutussuhteita kumpaankin vanhempaan pyrittiin hallitsemaan ja pitämään kasassa omien toiveiden mukaisella tavalla.

H2: “- - sit infoo toista siit toisesta et yrittää yhdistää näit suunnitelmia, et kaikkii pystyis kuitenkin nähdä ja suunnitella se niinku käytännössä, et miten tavataan ja muuta.”

H3: “- -mä oon ollu vaan se aktiivinen, joka on halunnu yrittää pitää kaiken kasassa itse, vaikka mä oon tienny, et se ei oo mahdollista enää.”

H4: “Et huomannut et sen eron jälkeen on enemmän ollut semmonen rauhaa kaikille ja tullaan nyt toimeen ja silleen.”

Tuloksista on nähtävissä, että osallistujat pystyivät erottamaan omasta vuorovaikutuskäyttäytymisestään keinoja eron jälkeisen perhekäsityksen tai siihen liittyvien toiveiden ilmaisemiseksi. Perheen yhteistä vuorovaikutusta ja sitä kautta omaa käsitystä yhtenäisestä perheestä ylläpidettiin tai rakennettiin aktiivisella viestinnällä, pääasiassa teknologiavälitteisesti. Lisäksi toivottua käsitystä perheestä pyrittiin muodostamaan toimimalla tietoisesti tiettyjen roolien mukaisesti.

6 POHDINTA

Tutkielmamme tarkoituksena oli siis selvittää, kuinka vanhemman ja lapsen vuorovaikutussuhteet muuttuvat vanhempien erotessa. Tarkastelumme kohteena ovat olleet lapsen vuorovaikutussuhteet äitiinsä ja isäänsä erikseen. Haastatteluissa keskityttiin tunnistamaan nimenomaan lapsen kokemuksia ja näkökulmia tutkittuihin ilmiöihin. Tavoitteenamme oli luoda yhtenäinen käsitys perheen sisäisten vuorovaikutussuhteiden ja viestintäympäristön vaikutuksista lapsen ja vanhemman välisiin vuorovaikutussuhteisiin. Lisäksi pyrimme havainnoimaan, millaisia muutoksia näistä vaikutuksista aiheutui.

6.1 Jännitteisyys lapsen ja vanhemman välisessä vuorovaikutuksessa

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että lapsen ja vanhemman vuorovaikutussuhteessa ilmenevien jännitteiden syissä tapahtui merkittäviä muutoksia vanhempien eron myötä. Tarkastelimme lapsen vuorovaikutussuhdetta hänen äitiinsä ja isäänsä erikseen, ja muutoksia esiintyi näistä kummassakin. Lapsen ja vanhemman vuorovaikutussuhteen jännitteisyyttä tutkimme vertaamalla sen ilmenemiseen sekä määrään liittyviä muutoksia ennen ja jälkeen vanhempien eron. Tutkimuksessa saatuja tuloksia tarkastellaan erityisesti relationaalisen dialektiikan avulla, jota hyödynnettiin myös haastatteluiden rakenteessa. Lisäksi otamme huomioon myös muut työssämme aiemmin rakentamamme viitekehykset.

Vuorovaikutuksessa esiintyy merkityksiä, jotka syntyvät vuorovaikutussuhteen sisäisistä ja sitä ympäröivistä jännitteistä (Baxter & Braithwaite 2008, 349). Perhejärjestelmä on eron myötä kokenut muutoksen, jolloin myös perhettä ympäröivät jännitteet ovat muuttuneet. Baxterinkin (2011, 3) mukaan jännitteet ovat erilaisia ympäristöstä ja tilanteesta riippuen. Tuloksista on nähtävissä, että lapsi oli ennen eroa tottunut yhdenlaiseen ympäristöön, joka oli muodostettu yhdessä kummankin vanhempansa kanssa. Kuitenkin eron jälkeen lapsi joutui sopeuttamaan oman vuorovaikutuksensa kahteen eri ympäristöön ja selkeästi erilliseen vuorovaikutussuhteeseen. Tämän vuoksi on luonnollista, että jännitteet ja niiden syyt muuttuivat. Tuloksista ilmenee myös, että eron myötä jännitteisyys kasvoi vuorovaikutussuhteissa vanhempien kanssa. Eron ollessa jo itsessään jännitteinen ilmiö (Castren 2009a, 107) sen myötä muuttuneen vuorovaikutusympäristön voidaan katsoa lisäävän jännitteisyyttä lapsen vuorovaikutussuhteisiin vanhempiensa kanssa. Uudenlainen vuorovaikutusympäristö ja perheen muuttuneet sisäiset suhteet aiheuttivat tuloksista päätellen sen, että lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutussuhteeseen syntyi myös uudenlaisia jännitteitä.

Eron myötä jännitteisyyttä aiheuttavien syiden koettiin muuttuneen arkisista asioista enemmän vuorovaikutussuhteita koskeviksi. Ennen eroa lapsi koki jännitteiden kohdistuvan häneen itseensä, eikä niinkään lapsen vuorovaikutussuhteisiin muihin perheenjäsenten kanssa. Nämä eroa ennen esiintyneet jännitteet ilmenivät esimerkiksi pelkona kertoa vääränä koetuista teoista, jotka saattoivat suututtaa vanhemmat. Eron jälkeen jännitteisyys ei sen sijaan enää liittynyt lapsen omiin tunteisiin tai kokemuksiin, vaan niitä esiintyi vuorovaikutustilanteissa, jotka liittyivät lapsen ja vanhempien välisiin vuorovaikutussuhteisiin. Tämä jännitteisyys ja siihen johtavat syyt näyttäytyivät esimerkiksi haluna suojella vanhemman tunteita. Lisäksi jännitteisyyden ja sen syiden koettiin vaikuttavan siihen, kuinka paljon vanhempia haluttiin nähdä ja kuinka avoimesti koetuista jännitteistä kyettiin

keskustelemaan. Merkityksiä muodostavissa vastakkaisissa elementeissä on siis havaittavissa selkeä eroavaisuus eroa edeltävää ja sen jälkeistä tilannetta verrattaessa. Toisin sanoen voidaan siis todeta, että jännitteisyyttä aiheuttavat syyt muuttuivat vanhempien eron myötä.

Lapsen ja vanhemman vuorovaikutussuhteessa voitiin tunnistaa niin suhteen ulkoisia kuin sisäisiäkin jännitteitä. Jännitteet voivat ilmetä sekä vuorovaikutuksen osapuolten että ympäristön ja osapuolten välillä (Baxter & Braithwaite 2008, 349). Tutkimuksessa jännitteitä tunnistettiin myös kahden eri vuorovaikutussuhteen välillä. Tällöin jänniteparina olivat lapsen vuorovaikutussuhde hänen äitinsä kanssa ja vuorovaikutussuhde hänen isänsä kanssa. Jännitteisyys ilmeni esimerkiksi niin, että toisen vanhemman asioista ei puhuttu toiselle vanhemmalle. Lapsi pyrki omalla viestinnällään ikään kuin kontrolloimaan tilannetta, eikä esimerkiksi toisen vanhemman uudesta kumppanista keskusteltu toisen vanhemman kanssa, vaikka kaikki perheenjäsenet tiesivät uudesta kumppanista. Tällöin siis kaksi jännitettä, vanhemman uusi kumppani ja tästä aiheesta toisen vanhemman kanssa puhumatta jättäminen, olivat vastakkain, eivätkä niinkään lapsi ja hänen vanhempansa. Kuten siis Baxter ja Braithwaite (2008, 358) toteavat, interpersonaalisen viestinnän jännitteisyys ei välttämättä ilmene konflikteina. Heidän mukaansa relationaalisessa dialektiikassa keskitytään nimenomaan jännitteiden vastakkaisuuteen, eikä niinkään vuorovaikutuksen osapuolten väleihin, kuten konflikteissa (em. 358). Edellä mainittuja lapsen käyttäytymisessä ja vuorovaikutuksessa esiintyviä toimintamalleja voidaan siis tämänkin perusteella pitää jännitteisyyden ilmentyminä vanhempien eron jälkeen.

Yaroshin ym. (2009, 198–199) mukaan perheen tuttujen käytäntöjen muuttuminen eron jälkeen voi synnyttää jännitteitä vuorovaikutussuhteisiin. Eron jälkeen esimerkiksi asumisjärjestelyihin liittyvät muutokset tai asymmetrinen vuorovaikutus erikseen molempien vanhempien kanssa voivat aiheuttaa jännitteisyyttä (Yarosh ym. 2009, 198–199). Tulosten mukaan perheen yhteisen vuorovaikutuksen jatkumista ja sen ylläpitämistä pidettiin tärkeänä myös vanhempien eron jälkeen, sillä siten pyrittiin välttämään jännitteisyyden lisääntymistä. Eroa edeltävän ajan kaltainen vuorovaikutusympäristö haluttiin lapsen toimesta säilyttää erilaisin viestinnän keinoin. Näiksi keinoiksi tuloksissa nousivat muun muassa perheen yhteiset viestintäkanavat ja ajanvietto. Aiemman kaltaisten viestintäkäytänteiden ja -ympäristön ylläpitämistä kerrottiin tehtävän tietoisesti ja lapset kokivat tällaisen toimintansa tulokset positiivisina heidän omasta näkökulmastaan. Löydöksemme perheen yhteisen vuorovaikutuksen ylläpitämisestä poikkeaa Afifin ja McManuksen (2006, viitattu lähteessä Koerner ym. 2011, 690–691) näkemyksestä, jonka mukaan perheen yhteinen selviäminen eron jälkeen voi olla vahingollista lapsen hyvinvoinnille. Toki lapsi ei välttämättä itse osaa arvioida toiminnan vahingollisuutta, mutta tutkimuksemme perusteella lapsi haluaa omalla

vuorovaikutuksellaan ylläpitää yhteistä viestintäympäristöä ja kokee tällaisen toiminnan mielekkääksi etenkin uudenlaisten jännitteiden välttämiseksi.

Vanhempien eron voidaan siis päätellä luovan uudenlaisia jännitteitä lapsen vuorovaikutussuhteeseen kummankin vanhemman kanssa erikseen. Lisäksi tuloksista on havaittavissa jännitteisyyden määrän kasvamista eroa edeltävään tilanteeseen verrattuna. Näiden muutosten perusteella voidaan todeta eron jännitteisenä ilmiönä vaikuttavan lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutukseen ja niin ikään jännitteisiin sen sisällä.

6.2 Läheisyyden osoittaminen lapsen ja vanhemman välisessä vuorovaikutuksessa

Tarkastelimme lapsen tapoja osoittaa läheisyyttä kummankin vanhemman kanssa erikseen vertaamalla vuorovaikutussuhteita toisiinsa ennen ja jälkeen vanhempien eron. Lähestymme pohdinnassa aihetta aiemmin rakentamamme reaali maailman viitekehyksen valossa. Lisäksi hyödynnämme pohdintamme tukena kiintymyssuhdeteoriaa viestinnällisestä näkökulmasta käsin. Tulosten perusteella läheisyyden osoittamisen keinoissa ja määrässä on havaittavissa muutoksia vanhempien eron myötä, kun tarkastellaan lapsen vuorovaikutussuhdetta kumpaankin vanhempaan erikseen.

Lapsen vuorovaikutus hänen vanhempiansa kanssa voidaan käsittää relationaaliseksi viestinnäksi ja tämä voidaan päätellä myös tuloksistamme. Guerreron ym. (2011, 7) mukaan relationaaliseen viestintään sisältyy sekä elintärkeitä viestejä että arkista viestintää. Tuloksista käy ilmi, että kumpaakin edellä mainittua viestintää esiintyi kummankin vanhemman kanssa muodostetussa vuorovaikutussuhteessa niin ennen eroa kuin sen jälkeenkin. Näiden määrässä ja osoittamisen tavoissa kuitenkin ilmeni merkittäviä eroja. Kuten Guerrero ym. (2011, 7) toteavat, viestintä määrittelee osapuolten välistä suhdetta ja sen muutoksia. Päättelemme vanhempien eron aiheuttavan muutoksia lapsen vuorovaikutussuhteisiin vanhempiansa kanssa, sillä viestintäkäytänteiden ja –tottumusten muuttuessa myös suhteessa tapahtuu muutoksia. Tulostemme perusteella lapsi saattoi esimerkiksi asua eron jälkeen vaihtelevasti kummankin vanhempansa luona, mikä toisinaan vähensi arkisista asioista vuorovaikuttamista sen vanhemman kanssa, jonka luona ei kyseisellä hetkellä

asuttu. Tämä muokkasi vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutussuhdetta verrattuna vanhempien eroa edeltävään tilanteeseen ja myös mahdollisesti vähensi läheisyyden tunnetta.

Perheen yhteinen vuorovaikutus luo osaltaan kiintymystä ja läheisyyttä lapsen vuorovaikutussuhteisiin vanhempiensa kanssa (Koerner ym. 2011, 683). Tätä tukee myös Baxterin ja Braithwaiten (2008, 298–299) näkemys siitä, että vuorovaikutusta voidaan pitää niin suhteen aiheuttajana kuin sen seurauksena. Tällä siis ymmärrämme tarkoitettavan sitä, että vuorovaikutus itsessään lähentää ja vahvistaa yksilöiden välistä suhdetta, mutta olemassa olevassa suhteessa myös vuorovaikutusta syntyy suhteen tuloksena. Ei siis ole läheistä suhdetta, jossa ei ole vuorovaikutusta. Edellisiä havaintoja voidaan tukea sillä, että tulostemme mukaan ennen eroa kiintymyssuhdetta ylläpidettiin muun muassa arkipäiväisten asioiden jakamisen kautta. Sen avulla myös pidettiin yllä läheisyyttä. Toisaalta tällainen arkipäiväisten asioiden jakaminen on myös tietynlaisen suhteen seurausta, sillä vähemmän läheisissä suhteissa arkipäiväisiäkään asioita ei yhtä aktiivisesti jaettaisi. Tämä korostui etenkin vuorovaikutussuhteessa äidin kanssa. Tuloksista on pääteltävissä, että vuorovaikutussuhdetta äitiin pidettiin läheisempänä sekä arkipäiväisessä että syvällisessä vuorovaikutuksessa verrattuna vuorovaikutussuhteeseen isän kanssa. Kuten tästä on nähtävissä, suhteen läheisyyttä siis ylläpidettiin niin arkipäiväisen kuin syvällisen vuorovaikutuksen keinoin. Tämä myös tukee aiemmin esitettyä Baxterin ja Braithwaiten näkemystä koskien vuorovaikutuksen roolia suhteessa. Lisäksi jo olemassa olevan suhteen merkitys korostui vanhempien eron jälkeen, sillä se osaltaan määritteli sitä, kuinka paljon vanhempien eron jälkeen vuorovaikutusta oli ja kuinka läheiseksi se koettiin tarkasteltaessa suhdetta kumpaankin vanhempaan erikseen.

Kuten myös kiintymyssuhdeteorian perusteella tiedetään, on lapsen ja äidin vuorovaikutussuhde usein erityislaatuinen. Suhteen erityisyys perustuu vuorovaikutuksessa esiintyviin kiintymyksen osoittamisen käytänteisiin, jotka pohjautuvat biologiaan. Nämä käytänteet näkyvät jo aikaisin lapsen ollessa vauvaikäinen, kun hän muodostaa vuorovaikutussuhteen äitiinsä ja viestii biologisista tarpeistaan esimerkiksi läheisyyteen ja ravintoon liittyen. (Cassidy 2016, 3–4.) Tuloksissa ilmenee, että fyysisiä läheisyyden ja kiintymyksen osoittamisen keinoja tuotiin esille lähinnä äidin ja lapsen välisestä vuorovaikutussuhteesta. Tulosten perusteella päättelemme, että suhteen erityislaatuisena säilyminen myös lapsen myöhemmällä iällä voi johtua jo vauvana äitiin muodostetusta turvallisesta kiintymyssuhteesta ja näin ollen tietynlaisesta vuorovaikutuksesta. Tällöin myös vanhempien erotessa vuorovaikutussuhde ja tukeutuminen äitiin koetaan turvallisiksi. Kuten aiemmin todettiin, tuloksista ilmenee, että äitiin turvauduttiin enemmän ja vuorovaikutussuhdetta pidettiin läheisempänä verrattuna isän kanssa muodostettuun suhteeseen. Sinkkosen (2018, 51) mukaan

turvallinenkin kiintymyssuhde voi muuttua turvattomaksi elämänmuutoksen myötä. Tutkimustulostemme perusteella ero muutoksena ei kuitenkaan välttämättä aiheuta turvatonta kiintymyssuhdetta, sillä kiintymyssuhteen ja vuorovaikutuksen koettiin säilyvän ennallaan tai vanhempien eron johdosta jopa vahvistuvan äidin kanssa.

Vaikka lapsen ja vanhemman välinen vahva kiintymyssuhde voi pysyä ennallaan vanhempien erotessa, voi se tulostemme mukaan myös heikentyä eron kaltaisen perhejärjestelmää muokkaavan ilmiön myötä. Tulostemme perusteella vuorovaikutussuhde molempiin vanhempiin koettiin hyvänä ennen eroa, mutta huolimatta hyvistä suhteista, vanhempien ero saattoi vaikuttaa suhteisiin myös heikentävästi. Tätä selittää Sinkkosen (2018, 46) havainto siitä, että vanhempien parisuhteen ristiriidat voivat luoda turvattomuutta lapsen elämään. Tutkimuksemme tuloksissa tämä näkyi etenkin isän ja lapsen välisen suhteen heikentymisenä, vaikka suhde isään oli ennen eroa hyvä tai tietyissä tapauksissa jopa erityisen läheinen. Lasten kokemusten mukaan tämä näkyi läheisyyden osoittamisen ja kokemisen vähenemisenä niin sanallisia kuin fyysisiä keinoja tarkasteltaessa. Sinkkosen ja Kallandin (2011, luku 8) mukaan ei kuitenkaan ole itsestäänselvyys, että perheen kiintymyssuhteet vahingoittuisivat eron myötä. Tuloksistamme onkin nähtävissä, että lapset alkoivat usein rakentamaan heikentyneitä suhteita erityisesti isäänsä uudelleen, kun erosta oli kulunut jo hetken aikaa. Lapset pyrkivät tähän käsittelemällä eron liittyviä negatiivisia tunteita ja konflikteja, minkä myös Sinkkonen ja Kalland (2011, luku 8) tunnistavat tärkeäksi tekijäksi lapsen ja vanhemman kiintymyssuhteen kannalta eron jälkeen. Tapauksissa, joissa turvallisuus isään koettiin heikentyneeksi, äitiin muodostettu turvallinen kiintymyssuhde puolestaan riitti lapselle. Tätä tukee Sinkkosen (2018, 46) havainto siitä, että turvallinen suhde toiseen vanhempaan täydentää turvattoman suhteen täyttämättömiä tarpeita.

Tulostemme perusteella voidaan siis todeta lapsen ja vanhemman välisen kiintymyssuhteen sekä vuorovaikutussuhteen kytkeytyvän tiukasti toisiinsa. Nämä suhteet vaikuttavat toisiinsa niin ennen eroa kuin sen jälkeen. Lisäksi ero tapahtumana muokkaa lapsen ja vanhemman vuorovaikutus- ja kiintymyssuhdetta sekä näiden suhteiden välisiä yhteyksiä. Verrattaessa eroa edeltävää ja sen jälkeistä tilannetta, on siis havaittavissa suhteiden muutoksia, jotka konkretisoituvat vuorovaikutuksellisissa tavoissa osoittaa läheisyyttä vanhemman ja lapsen välillä.

6.3 Lapsen käsitys perheestä ja sen sisäisistä vuorovaikutussuhteista eron jälkeen

Aiemmin työssämme olemme käsitelleet perhejärjestelmää ja eron siihen tuomia muutoksia. Tarkastelemmekin seuraavaksi eron myötä muuttunutta perhekäsitystä ja sen ilmentymistä lapsen viestinnässä ja vuorovaikutussuhteissa vanhempiensa kanssa. Pohdinnan perustana hyödynnämme pääasiassa työme reaali maailman viitekehystä, mutta lisäksi käyttämämme teoriat tukevat havaintojamme. Tuloksista käy ilmi, että lapsi tiedostaa eron luomat muutokset perhejärjestelmään ja sen sisäisiin suhteisiin, mutta käsitys yhtenäisestä perheestä pyritään kuitenkin viestinnän keinoin säilyttämään eroa edeltävän kaltaisena.

Tulostemme perusteella voi päätellä, että käsitys yhtenäisestä perheestä ja sen sisäisistä suhteista koetaan tärkeänä muuttuneesta perhejärjestelmästä huolimatta. Tämä ilmenee siinä, miten lapsi vuorovaikutuksellaan edistää yhtenäisen perheen käsitystä, vaikka perheen sisäiset vuorovaikutussuhteet olisivat eron jälkeen erkaantuneet toisistaan selkeästi irrallisiksi. Tuloksista on lisäksi nähtävissä, että eron jälkeen lapsen käsitys voi olla joko yhtenäinen tai erillinen, mutta huolimatta käsityksestään hän omalla vuorovaikutuksellaan pyrkii luomaan yhtenäistä perhettä. Toisin sanoen, kun käsitys perheestä on yhtenäinen, lapsi ylläpitää kyseistä käsitystä omalla vuorovaikutuksellaan. Perhekäsityksen ollessa vähemmän yhtenäinen tai jopa erillinen, lapsi puolestaan pyrkii tietoisesti muokkaamaan sitä viestinnän keinoin yhtenäisemmäksi. Tällaista käyttäytymistä selittää myös Guerreron ym. (2011, 7) havainto interpersonallisesta tarpeesta kuulua sosiaaliseen ryhmään läheisten suhteiden kontekstissa. Perhesuhteet muodostavat usein lapsen merkittävimmän sosiaalisen ryhmän, jossa edellä mainittu tarve täyttyy. Tästä syystä eroa edeltävästä yhtenäisestä perhekäsityksestä ei välttämättä haluta luopua perhejärjestelmän muuttuessa. Kuten pohdintaosion ensimmäisessäkin kappaleessa, tämäkin havainto poikkeaa jälleen Afifin ja McManuksen (2006, viitattu lähteessä Koerner ym. 2011, 690–691) näkemyksestä liittyen perheen yhteisen selviytymisen haittoihin lapselle.

Tuloksista nousee esille keskenään hyvin samankaltaisia tapoja, joilla lapsi ylläpitää yhtenäistä perhekäsitystä vuorovaikutuksellaan. Myös eron jälkeinen koko perheen keskinäinen keskustelu koettiin merkitykselliseksi toivotun perhekäsityksen ylläpitämisessä. Tätä perhekäsitystä edistettiin etenkin lapsen omalla aktiivisella viestinnällä ja osallistumisella keskusteluun. Vanhempien eron johdosta kasvokkainen vuorovaikutus koko perheen kesken usein loppuu tai ainakin vähenee

huomattavasti johtuen perhejärjestelmän muutoksista ja käytännön järjestelyistä. Tuloksista käy ilmi, että perheen yhteinen keskustelu siirrettiin eron jälkeen pääosin teknologisiin vuorovaikutusympäristöihin. Myös Guerreron ym. (2011, 20–21) mukaan vuorovaikutuksen osapuolten tulee mukauttaa viestintäkäytänteitensä muutosten kohtaamiseksi. Tämä on vanhempien eron myötä usein välttämätöntä, sillä vuorovaikutus tapahtuu kummankin vanhemman kanssa erikseen, vaikka ennen eroa se on saattanut tapahtua yhdessä vanhempien kanssa samanaikaisesti. Jotta yhteistä vuorovaikutusta saataisiin ylläpidettyä edes osittain aiemman kaltaisena, on omaksuttava uudenlaisia tapoja yhteisen keskustelun ja viestintäympäristön luomiseksi. Koska perhe ei enää asu samassa taloudessa, on yhteisten viestintäympäristöjen siirtyminen teknologisille alustoille luonnollista. Uudenlaisia viestintäkäytänteitä ja -ympäristöjä edistämällä lapsi ylläpitää ja luo haluamaansa käsitystä yhtenäisestä perheestä.

Tuloksista käy ilmi, että ennen eroa lapsi koki tietyissä tilanteissa vanhempansa ikään kuin yhtenä vuorovaikutuksen kohteena, jolloin samoja asioita ei tarvinnut viestiä kummankin vanhemman kanssa erikseen. Yarosh ym. (2009, 196) toteavat, että eron jälkeen kumpikin vanhempi toimii itsenäisemmin ja täten muodostaa toisesta vanhemmasta erillisen vuorovaikutussuhteen lapseen. Tuloksista selviää, että erilliset vuorovaikutussuhteet vanhempiin tiedostetaan, mutta niitä ei haluta liiaksi korostaa. Tämä näkyy konkreettisesti esimerkiksi siinä, että lapsi puhuu perheestään ulkopuolisille samoin ilmauksin kuin ennen eroa. Perhettä kuvataan yhtenä ryhmänä sen sijaan, että korostettaisiin erillisiä vuorovaikutussuhteita kumpaankin vanhempaan. Tämä myös osaltaan osoittaa lapsen pyrkimyksen ylläpitää yhtenäistä perhettä ja käsitystä siitä.

Perheenjäsenet tyypillisesti omaksuvat tiettyjä rooleja perheen sisäisessä vuorovaikutuksessa (Day 2010, 53). Tuloksistamme on nähtävissä, että lapsi tunnisti omassa toiminnassaan tietynlaisia rooleja, joiden avulla haluttua perhekäsitystä edistettiin. Tiettyihin vuorovaikutuksen rooleihin asettumalla lapsi pyrki tavoitteisiinsa sekä tiedostetusti että tiedostamatta. Tulostenkin perusteella voidaan huomata, että tiettyjä viestinnällisiä toimintoja tehdään nimenomaan tarkoituksenmukaisesti. Tällaiseksi toiminnoksi nousi esimerkiksi se, että toisesta vanhemmasta ei puhuttu pahaa toiselle vanhemmalle. Vaikka tämä tapahtui erillisessä vuorovaikutussuhteessa vain toisen vanhemman kanssa, tämän voidaan osaltaan tulkita edesauttaneen käsitystä yhtenäistä perheestä.

6.4 Tutkimuksen arviointi

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, millaisia muutoksia lapsen ja vanhemman välisessä vuorovaikutussuhteessa ilmenee vanhempien eron myötä. Koimme aiheen valinnan onnistuneeksi sen yhteiskunnallisen merkityksellisyyden vuoksi. Vanhempien ero vaikuttaa vuosittain lukuisten perheiden rakenteisiin ja lasten elämiin. Valitettavasti käyttämämme tilastotieto liittyen eroperheiden vuosittaiseen määrään oli jo useamman vuoden takaista, mutta tätä uudempaa tietoa ei ollut tutkimuksen teon aikaan saatavilla. Tästä huolimatta tutkimuksemme aihe on jatkuvasti relevantti ja aina ajankohtainen. Onnistuimme rajaamaan aiheen hyvin, ja tutkimuskysymyksemme vastasivat tutkimusongelmaan. Eroperheitä on tutkittu aiemmin, mutta lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutussuhdetta ja eron vaikutuksia siihen ei juurikaan ole tarkasteltu viestinnän tutkimuskentällä. Tutkimukseen osallistuneet pitivät aihetta mielenkiintoisena ja kokivat nimenomaan lasten kokemusten esille tuomisen tärkeänä.

Tutkimuksessa hyödynnettiin relationaalista dialektiikkaa ja kiintymyssuhdeteoriaa viestinnällisestä näkökulmasta. Nämä teoriat antoivat toimivan pohjan ja tuen tutkimusongelmamme tarkastelemiseksi. Relationaalinen dialektiikka tarkastelee vuorovaikutusta monitulkintaisten ilmiöiden ja käsitteiden kautta. Haastatteluissa haasteelliseksi käsitteeksi nousi erityisesti jännitteisyys, joka yhdistettiin vuorovaikutuksessa esiintyviin radikaalimpiin jännitteisiin. Relationaalinen dialektiikka kuitenkin tutkii vuorovaikutuksessa ilmeneviä jokapäiväisiä ja neutraalejakin jännitteitä, mutta tutkimuksen rajauksen vuoksi keskityttiin nimenomaan näihin näkyvämpiin jännitteisyyden muotoihin. Ennen vanhempien eroa jännitteitä ei jostain syystä juurikaan tunnistettu tai muistettu, vaikka niitä on mitä luultavimmin ilmennyt jo silloin. Nämä asiat saattoivat vaikuttaa siihen, millaisia havaintoja tutkimusaineistosta nousi. Relationaaliseen dialektiikkaan verrattuna kiintymyssuhdeteorian suhdetta vuorovaikutuksen eri ilmiöihin tuli selittää tarkemmin, sillä kiintymyssuhdeteoriaa on hyödynnetty laajemmin etenkin psykologian tutkimuskentällä. Hyödyntämämme teoriat eivät välttämättä tukeneet toisiaan, mutta niiden avulla aihetta ja tutkimusongelmaa kyettiin tarkastelemaan kattavasti eri näkökulmista. Laajentamalla tutkimusta ja hyödyntämällä myös muuta teoreettista ymmärrystä, saataisiin tutkimuksen tuloksista yhä kattavampia.

Tutkimus toteutettiin puolistrukturoidulla teemahaastattelulla. Tämä menetelmä mahdollisti tarkentavien kysymysten esittämisen, mikä myös takasi osallistujien ymmärryksen kysymyksistä ja

tutkimuksessa hyödynnetyistä käsitteistä. Osan käsitteistä ollessa joillekin osallistujista vieraita, tutkimuksen validiteetti saattoi paikoin heikentyä. Haastattelumenetelmä kuitenkin mahdollisti sen, että tutkijat kykenivät selittämään käsitteet ja korjaamaan osallistujien väärää ymmärrystä jo haastatteluvaiheessa. Haastattelurunko muodostettiin ilmiöitä laajasti tarkastelevista kysymyksistä, joten ne eivät ohjanneet osallistujaa vastaamaan niihin tarkasti rajatulla tavalla. Tästä syystä vastauksissa esiintyi eroavaisuuksia siinä, kuinka yksityiskohtaisesti tiettyihin ilmiöihin keskityttiin yksittäisten osallistujien kanssa. Aineiston analysointi valittujen teemojen avulla kuitenkin mahdollisti keskenään samankaltaisten ilmiöiden tarkastelemisen yhdessä ja laajempina kokonaisuuksina.

Tutkimukseen osallistuneet olivat keskenään samaa sukupuolta ja ikäluokkaa, vaikka asetetut edellytykset tutkimukseen osallistumiselle olisivat mahdollistaneet laajemmankin osallistujajoukon. Tämä saattoi heikentää tutkimuksen reliabiliteettia ja yleistettävyyttä jonkin verran. Lisäksi valikoitujen osallistujien vanhempien ero tapahtui ajankohtana, jolloin muutkin elämänmuutokset, kuten itsenäistyminen ja murrosikä, saattoivat osaltaan vaikuttaa lasten kokemuksiin. Toisaalta myös ajan myötä muuttuneet asumisjärjestelyt muokkasivat perheen vuorovaikutusympäristöä, kun kaikki sen jäsenet eivät enää asuneet samassa taloudessa. Nämä ilmiöt vaikuttivat mahdollisesti myös tutkimustuloksiin, sillä ilmiöiden syy-seuraussuhteet eivät aina olleet täysin selkeitä. Lisäksi vanhempien erosta kulunut aika saattoi vaikuttaa osallistujien näkemyksiin ja asenteisiin aihetta kohtaan.

Kaikki perheet ja niiden sisäiset suhteet ovat myös ainutlaatuisia kokonaisuuksia, joten ne eivät ole täysin verrattavissa toisiinsa. Lisäksi on huomioitava, että jokainen tutkimukseen osallistuva kokee ilmiöt yksilöllisesti. Haastatteluissa huomioitiin myös eettisyys. Haastateltaville annettiin mahdollisuus kertoa asioista oman harkintansa mukaan, eikä kysymyksiin ollut pakko vastata. Jokainen haastateltava osallistui tutkimukseen omasta aloitteestaan, eikä ketään lähestytty henkilökohtaisesti sen tiimoilta. Osallistujat myös kertoivat tapahtumista omien kokemustensa perusteella, eivätkä muiden perheenjäsenten näkökulmasta.

Tutkimus pyrki paitsi vastaamaan tutkimusongelmaan, myös lisäämään tietoisuutta ja ymmärrystä yhteiskunnallisesti merkityksellisestä ilmiöstä. Tutkimuksesta nousseet havainnot tarjoavat katsauksen perheen sisäiseen vuorovaikutusympäristöön ja erityisesti juuri lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutussuhteeseen. Tulokset osoittavat, että vanhempien ero aiheuttaa muutoksia kyseiseen suhteeseen ainakin, kun ilmiötä tarkastellaan jännitteisyyden, läheisyyden ja muuttuneiden

perhekäsitysten näkökulmasta. Vanhempien eron myötä muuttunut vuorovaikutusympäristö vaatii mukautumista uudenlaisiin viestintäkäytäntöihin. Toivomme tutkimuksen lisäävän etenkin eroavien vanhempien ymmärrystä myös lapsen kokemuksista ja antavan tietoisuutta muuttuvan vuorovaikutusympäristön vaatimuksista.

6.5 Jatkotutkimus

Tämä tutkimus syventyi nuorten aikuisten kokemuksiin vanhempien eron aiheuttamista muutoksista lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutussuhteeseen. Koska vanhempien ero voi tapahtua erilaisissa elämänvaiheissa ja ajankohdissa, olisi tutkimusta tärkeää tehdä myös toisenlaisin rajauksin. Rajauksia voitaisiin tehdä jatkotutkimuksessa muun muassa lasten ikäryhmään tai vanhempien eron ajankohtaan liittyen. Tutkimuksessamme tarkasteltiin lapsen ja vanhemman vuorovaikutussuhteen muutoksia vain yhden lapsen näkökulmasta, joten olisi myös mielenkiintoista tutkia sisarusten kokemusten yhteneväisyyksiä tai vanhempien näkökulmaa asiaan. Erilaisilla rajauksilla ilmiöistä saataisiin entistä kokonaisvaltaisempi ymmärrys tutkimuksemme tueksi.

Tutkimustuloksistamme kävi ilmi, että lapset pyrkivät säilyttämään ainakin osittain eroa edeltävän kaltaisen vuorovaikutusympäristön myös vanhempien eron jälkeen, vaikka tiedostivat sen olevan hankalaa. Jatkossa olisi kiinnostavaa tutkia, millaisia vaikutuksia lapsen ja vanhemman väliselle vuorovaikutussuhteelle on sillä, ettei uudenaiseen vuorovaikutusympäristöön ja sen käytäntöihin täysin mukauduta. Mahdollinen tutkimusongelma voisi olla esimerkiksi se, aiheuttavatko perheenjäsenten erilaiset toiveet vuorovaikutusympäristöstä uudenlaisia jännitteitä, jolloin voitaisiin jälleen tukeutua relationaaliseen dialektiikkaan.

Vanhempien erolla voidaan siis todeta olevan vaikutusta perheen sisäisiin suhteisiin. Tulevaisuudessa olisikin mielenkiintoista tutkia, millaisia mahdollisia vaikutuksia vanhempien erolla sekä erityisesti lapsen ja vanhemman välisellä muuttuneella vuorovaikutussuhteella on myös perheen ulkopuolisiin vuorovaikutussuhteisiin. Perheen sisäisillä vuorovaikutussuhteilla voidaan olettaa olevan vaikutusta yksilöiden viestintäkäyttäytymiseen myös kyseisen ryhmän ulkopuolella, joten tällaisista tutkimuksista saatavat tulokset voisivat olla mielenkiintoisia. Tutkimustamme olisikin tärkeää monipuolistaa ja laajentaa jatkotutkimuksen avulla.

KIRJALLISUUS

Afifi, T. & McManus, T. 2010. Divorce disclosures and adolescents' physical and mental health and parental relationship quality. *Journal of Divorce & Remarriage*, 51(2), 83–107.

Bateson, G. 1951. Information and codification: A philosophical approach. Teoksessa J. Ruesch & G. Bateson (toim.) *Communication: The social matrix of psychiatry*. New York: Norton, 168–211.

Baxter, L. 2011. *Voicing relationships: a dialogic perspective*. Los Angeles: Sage.

Baxter, L. & Braithwaite, D. 2005. Engaging theories in family communication: Multiple Perspectives. In *Engaging Theories in Family Communication*. Sage Publications.

Baxter, L. & Braithwaite, D. 2008. *Engaging theories in interpersonal communication: Multiple perspectives*. Thousand Oaks: Sage Publications.

Cassidy, J. 2016. The Nature of the Child's Ties. Teoksessa P. Shaver & J. Cassidy (toim.) *Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications* (3rd ed.). New York: The Guilford Press, 3–24.

Castrén, A-M. 2009a. Mahtuuko ero perheeseen? Perheen hajoaminen ja uusperhe perheenä. Teoksessa R. Jallinoja (toim.) *Vieras perheessä*. Helsinki: Gaudeamus, 106–127.

Day, R. 2010. *Introduction to family processes* (5th ed.). Routledge.

Emery, R. 2012. *Renegotiating family relationships*. New York: The Guilford Press.

Ferraro, A.J., Petren, R.E. & Pasley, K. 2019. Patterns of parental interactions after divorce and individual well-being. *Journal of Child and Family Studies* 28, 1413–1424.

Ferraro, A., Davis, T., Petren, R. & Pasley, K. 2016. Postdivorce parenting: A study of recently divorced mothers and fathers. *Journal of Divorce & Remarriage*, 57(7), 485–503.

Finkenauer, C., Engels, R. , & Meeus, W. 2002. Keeping secrets from parents: Advantages and disadvantages of secrecy in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 31, 123–136.

Gerlander, M., & Isotalus, P. 2013. Professionaalisten viestintäsuhteiden ääriivivoja. *Puhe Ja Kieli*, 30(1).

Gono, J. 2020. Management of children relationship that grow and develop in extended families. *Branding and Promotion in the Digital Age*, 3 (1).

Guerrero, L., Andersen, P., Afifi, W. 2011. *Close encounters: communication in relationships*. Sage.

Keijsers, L., & Poulin, F. (2013). Developmental Changes in Parent-Child Communication Throughout Adolescence. *Developmental Psychology*, 49(12), 2301–2308.

Kerr, M., Stattin, H., & Trost, K. (1999). To know you is to trust you: Parents' trust is rooted in child disclosure of information. *Journal of Adolescence*, 22, 737–752.

Koerner, A., Fitzpatrick, M. & Schrodt, P. 2011. *Interpersonal communication in family relationships*. Teoksessa Knapp, M., & Daly, J. 2011. *The sage handbook of interpersonal communication* (4th ed.). Sage.

Rogers, E. 2008. *Relational communication*. Teoksessa L. Baxter & D. Braithwaite (toim.) *Engaging theories in interpersonal communication: Multiple perspectives*. Los Angeles: Sage, 335–348.

Runcan, P., Constantineanu, C., Ielics B. & Popa D. (2012) The role of communication in the parent-child interaction. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 46(2012), 904–908.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. *KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto* [verkkajulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietovarasto. Haettu 17.3.2021 osoitteesta https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_4.html

Segrin, C. & Flora, J. 2019. *Family communication*. Taylor & Francis.

Sheppard, K. & Ross, P. 2013. Exploring family relationships with other social contexts. Taylor and Francis.

Sinkkonen, J. 2018. Kiintymyssuhteet elämänkaareissa (1. laitos.). Duodecim.

Sinkkonen, J. & Kalland, M. 2011. Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. WSOYpro.

Stokkebekk, J., Iversen, A., Hollekim, R., & Ness, O. 2019. “Keeping balance”, “Keeping distance” and “Keeping on with life”: Child positions in divorced families with prolonged conflicts. Children and Youth Services Review, 102, 108–119.

Tilastokeskus 2016. Väestönmuutokset 2014. Haettu 25.3.2021 osoitteesta http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/yvrm_vamu_201400_2016_14246_net.pdf

Väestöliitto 2011. Eronneisuus lapsiperheissä. Haettu 25.3.2021 osoitteesta https://www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/tilastoja/perheet/eronneisuus_lapsiperheissa/

Watzlawick, P., Bavelas, J. & Jackson, D. 1967. Pragmatics of human communication. New York: Norton.

Yarosh, S., Chew, Y, & Abowd, G. 2009. Supporting parent-child communication in divorced families. International Journal of Human-Computer Studies, 67(2), 192–203.

LIITE 1. HAASTATTELURUNKO

1. Taustoittavat kysymykset

- Minkä ikäinen olet nyt ja millainen elämäntilanteesi on?
- Minkä sukupuolen koet omaksesi / haluatko määritellä sitä?
- Kauanko vanhempiesi erosta on aikaa?
- Millaiset asumisjärjestelysi ovat olleet vanhempiesi eron jälkeen?
 - Millaiset ne ovat tällä hetkellä?
- Koitko eron hetkellä vanhempiesi eron positiivisena/negatiivisena/neutraalina asiana?
 - Miksi?

2. Vuorovaikutussuhteiden muutokset

- Millaista vuorovaikutus on äitisi kanssa ja kuinka paljon pidätte yhteyttä?
 - Onko vuorovaikutus pääasiassa kasvokkaista vai teknologiavälitteistä? (*Jos teknologiavälitteistä, millä välineillä?*)
- Miten vuorovaikutus on muuttunut äitisi kanssa eron jälkeen verrattuna eroa edeltävään tilanteeseen?
- Miten vuorovaikutuksen määrä on muuttunut?
- Millaista vuorovaikutus on isäsi kanssa ja kuinka paljon pidätte yhteyttä?
 - Onko vuorovaikutus pääasiassa kasvokkaista vai teknologiavälitteistä? (*Jos teknologiavälitteistä, millä välineillä?*)
- Miten vuorovaikutus on muuttunut isäsi kanssa eron jälkeen verrattuna eroa edeltävään tilanteeseen?
- Miten vuorovaikutuksen määrä on muuttunut?

3. Jännitteisyys

- Millaisia jännitteitä ero on tuonut/aiheuttanut sinun ja vanhempiesi vuorovaikutukseen?
 - (*Millaisia vaikutuksia suhteeseen?*)

- Kuinka paljon sinun ja vanhempiesi välisen vuorovaikutuksen jännitteisyys on lisääntynyt tai vähentynyt eron jälkeen?
- Miten paljon olet kokenut vanhempasi pyrkivän vuorovaikutuksellaan muokkaamaan sinun ja toisen vanhempasi välejä?
- Miten olet kokenut vanhempiesi suhtautuvan siihen, kun olet yhteydessä/vietät aikaa toisen vanhempasi kanssa

4. Läheisyys

- Miten osoititte läheisyyttä vuorovaikutuksessa äitisi kanssa ennen eroa ja eron jälkeen?
- Miten osoititte läheisyyttä vuorovaikutuksessa isäsi kanssa ennen eroa ja eron jälkeen?
- Kumpi vanhemmistasi on ollut sinulle läheisempi eroa ennen?
- Kumpi vanhemmistasi on ollut sinulle läheisempi eron jälkeen?
- Jos edellisissä kahdessa vastauksessa oli eroavaisuuksia, mistä uskot niiden johtuvan? Jos sen sijaan läheisyydessä ei ole tapahtunut muutoksia, mistä uskot sen johtuvan?
- Miten olet mahdollisesti kokenut erkanevasi jommastakummasta vanhemmastasi eron jälkeen verrattuna eroa edeltävään aikaan?
- Vaikuttiko läheisyys jompaankumpaan vanhempaasi asumisjärjestelyihin?
 - Jos kyllä, millaiset ovat/olivat asumisjärjestelyt ja miten läheisyys vaikutti niihin?
- Miten pidit yhteyttä toiseen vanhempaasi asuessasi toisen vanhempasi luona? / Miten pidät yhteyttä kumpaankin vanhempaasi asuessasi omillasi?

5. Vuorovaikutuksen hyödyntäminen perheen ylläpitämiseen tai erkaannuttamiseen

- Kuvailenko perhettäsi eron jälkeen yhtenäisenä perheenä vai useampana erillisenä suhteena?
- Millaiseksi olet kokenut roolisi perheen vuorovaikutuksessa eron jälkeen?
 - Miten rooli on muuttunut verrattuna eroa edeltävän tilanteeseen?
- Onko eron jälkeen ollut perheen yhteistä vuorovaikutusta vai onko kaikki vuorovaikutus hoitunut erikseen kummankin kanssa?
- Vietitkö ennen eroa enemmän aikaa kummankin vanhemman kanssa erikseen vai yhdessä?

- Miten olet omalla vuorovaikutuksellasi pyrkinyt muokkaamaan perheen rakenteita tai dynamiikkaa?

6. Lisäkysymykset

- Jos sinulla on sisaruksia, onko heillä samanlaisia kokemuksia?
- Onko jotakin, mitä itse haluaisit vielä kertoa aiheeseen liittyen?
- Miltä haastattelu tuntui? Haluaisitko antaa palautetta haastattelusta? Tulisiko meidän mielestäsi kiinnittää analyysissä huomio johonkin tiettyyn asiaan? Mitkä asiat tuntuivat helpoilta/vaikeilta vastata?